

Чытайце ў нумары:

Гаворыць „Акцябр“

●Радкі неўміручасці

●Суд вынес рашэнне...

●Апавяданні: Зімовае,
вясновае... Унук

05
222 946

**работніца
і сялянка**

1

1969

Вось такі стаў за пасляваенныя гады наш Мінск, наша сталіца, узятая з руін і попелу. Сённяшні Мінск — адзін з буйнейшых прамысловых і культурных цэнтраў краіны.

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

работніца і сялянка

№ 1
СТУДЗЕНЬ
1969

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС

ГОД ВЫДАННЯ СОРАК ПЯТЫ
ВЫДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ

Выдавецтва «Звязда».

На першай старонцы вокладкі: «Гаворыць «Аіцяр»! На каму-татары Рая Цярэнцьева.
Фота Ул. Вяхоткі.

ТВОЙ СВЕТЛЫ ЮБІЛЕЙ, БЕЛАРУСЬ!

Зок-4
1844

Паўвека назад у агні рэвалюцыйных бітваў нарадзілася Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка. 1 студзеня 1919 года Часовы рабоча-сялянскі Савецкі ўрад абнародаваў маніфест, які абвясціў аб гэтым свет.

Паўвека назад на абломках адсталай жабрацкай ускраіны былой царскай Расіі пачалі будаваць новае жыццё тыя, хто быў нічым... Будаваць і ваяваць. Ваяваць за сваю незалежнасць: нялёгка імперыялісты расставаліся з такім спакуслівым кавалкам, якой была для іх стагоддзямі заняволаная Беларусь.

Ішлі гады. Расла рэспубліка, мяняліся яе гарады і сёлы. Мужнеў народ. Больш цвёрдым стаў поступ будаўнікоў, барацьбітоў за камунізм. У гэтым поступе рэхам аддаюцца ратныя справы трох пакаленняў. Прыслухайцеся...

У звонкім гуле крокаў вы пачуеце і голас першых камунараў рэспублікі, і прызыўныя словы дэлегатак у чырвоных касынках, і шум турбін Асінторфу... Рэхам даносіцца да нас марш самкнутага строю савецкіх байцоў і атрадаў партызан, якія ўзняліся на свяшчэнную бітву за шчасце і свабоду сваёй Радзімы...

Шчасце і свабода народа. Як здабываліся яны? Якой цаной? У гэтым нумары друкуецца нарыс «Гаворыць «Акцябр». Прачытайце яго. У ім як у мініяцюры ўся наша рэспубліка, барацьба за станаўленне Савецкай улады, барацьба за шчасце, за свабоду. Гэта каштавала ахвяр, і немалых ахвяр...

...Успамінаецца, як адзначалася трыццацігоддзе рэспублікі. Гарады і сёлы Беларусі стаялі параненыя вайной. Не было прыгожых шырокіх праспектаў. На пустых каробках будынкаў з мёртвымі праёмамі замест вокнаў захаваліся надпісы: «Мы адрадзім цябе, Беларусь»...

І вось, як казачны фенікс, узнялася з попелу і руін наша рэспубліка. Застракацелі кветкамі бульвары, зазеленелі новыя мікрараёны. У многіх вёсках пабудаваны тыпавыя дамы, у якіх ёсць не толькі электрычнасць, але і газ, водаправод...

Так, да свайго юбілею — 50-годдзя БССР і Камуністычнай партыі Беларусі — рэспубліка прыйшла ў небывалым росквіце творчых сіл. І ўсё, што зроблена для правядзення юбілею, беларускі народ лічыць працягам урачыстасці, прысвечанай 50-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, лічыць важным этапам у падрыхтоўцы да святкавання 100-годдзя з дня нараджэння Ул. І. Леніна.

Паўвека — зусім невялікі адрэзак часу, але якіх сапраўды велізарных поспехаў дасягнуў за гэтыя гады беларускі народ у сям'і братніх народаў нашай Радзімы!

Нам ёсць чым ганарыцца. Нашы поспехі значныя і важкія. Савецкая Беларусь славіцца зараз не пянькой і дзёгцем, пастаўшчыком якіх была яна пры царскай Расіі. Беларусь сёння — індустрыяльная рэспубліка з буйной механізаванай сельскай гаспадаркай і высокай культурай. Толькі дзякуючы ленінскай нацыянальнай палітыцы партыі і Савецкай дзяржавы, брацкай дапамозе ўсіх народаў Саюза ССР Беларусь стала такой. Яна займае дастойнае месца сярод раўнапраўных рэспублік Савецкага Саюза.

Прадукцыю нашых заводаў і фабрык ведаюць больш чым у 80 краінах свету. І гэта, паўтараем, не пянька і не дзёгаць. Гэта трактары, аўтасамазвалы, электронна-вылічальныя машыны. Звыш 60 краін, у тым ліку фірмы Англіі, Францыі, Японіі, купляюць беларускія металарэжучыя станкі. Залатымі медалямі на міжнародным кірмашы ў Лейпцыгу адзначана прадукцыя БССР.

У Савецкай Беларусі вырабляецца амаль палавіна калійных ўгнаенняў, кожны пяты трактар і матацыкл, восьмы металарэжучы станок, кожны дзесяты метр ільняных тканін, якія выпускаюцца ў Савецкім Саюзе. Сельская гаспадарка дасягнула высокіх тэмпаў росту. Таму нашы калгасы і саўгасы маюць магчымасць штогод прадаваць дзяржаве шмат збожжа, мяса і малочных прадуктаў звыш плана.

Інакш кажучы, прадпрыемствы Беларусі вырабляюць цяпер валавой прадукцыі за пяць дзён столькі, колькі выпускалася яе за цэлы год да рэвалюцыі.

Пяць дзён і год! Такая «сухая» мова лічбаў! А за імі — сотні новых фабрык і заводаў, новыя галіны прамысловасці, тысячы сельскагаспадарчых машын, за імі новыя гарады, якія ўзніклі зусім нядаўна...

Толькі за апошнія гады ў БССР пабудавана звыш трохсот буйных прадпрыемстваў. Рэспубліка стала краінай вялікай хіміі. Нашы прадпрыемствы вырабляюць хімічныя вырабы каля 200 назваў, у тым ліку нафтапрадукты, штучныя валокны, соль зямлі — калійныя, азотныя і фосфарныя ўгнаенні і г. д.

Мы ўпэўнены, што нашых гасцей, якія прыехалі да нас на свята, парадавалі і аўтамабільны завод, і нафтаперапрацоўчы камбінат у Полацку, і сучасны цуд — Гродзенскі азотнатукавы, і Магілёўскі лаўсанавы, і, вядома, наша беларуская нафта.

Задоўга пачалі рыхтавацца да залатога юбілею працоўных Беларусі — унукі, праўнукі першых чырвонагвардзейцаў, першых камунараў Рудабелкі, унукі тых, хто ў цяжкай барацьбе здабываў свабоду. Гэта іх мужныя крокі даносіць рэха сёння да нас праз гул індустрыяльнай краіны.

На фабрыках і заводах, у калгасах і саўгасах, па ўсёй рэспубліцы падрыхтоўка па дастойнай сустрэчы юбілею праходзіла пад дэвізам — датэрмінова выканаем план трэцяга года пяцігодкі, дадзім краіне дадатковай прадукцыі на сотні мільёнаў рублёў!

У авангардзе юбілейнага сацыялістычнага спаборніцтва ішлі гіганты прамысловасці — мінскія трактарны і аўтамабільныя заводы, «Гомсельмаш», віцебскія станкабудаўнічы завод імя Кірава і трыкатажная фабрыка «КІМ», Полацкі — шкловалакна, Магілёўскі — штучнага валакна і многія, многія іншыя.

У гэтым спаборніцтве працоўныя Беларусі прадэманстравалі бязмежную любоў і адданасць роднай Камуністычнай партыі, Савецкаму ўраду, якія прывялі народ да свабоды і шчасця. Залаты юбілей БССР і Камуністычнай партыі Беларусі ператварыўся ў свята ўсяго савецкага народа.

Прыгожы сённяшні дзень Беларусі. Яшчэ прыгажэйшая яе будучыня. Наша прамысловасць узбагаціцца новымі галінамі хіміі — у рэспубліцы будзе вырабляцца капралактам, лаўсан. У строй дзеючых увайдзе першы блок буйнейшай Лукомльскай ДРЭС, будзе прадоўжана будаўніцтва трэцяга Салігорскага калійнага камбіната. Машынабудаўнічыя заводы асвоіць серыйную вытворчасць звыш ста новых машын, у тым ліку і электронна-вылічальных машын. Чорнага золата ў Беларусі ў 1969 годзе будзе здабыта ў паўтара раза больш, чым у 1968.

Ва ўсім, што зроблена і што намечана, ёсць галоўнае, пра што не трэба забываць: прараствае насенне, кінутае ў зямлю 50 гадоў назад. І, калі сёння ўваходзіць у строй новы завод, засяляецца новы дом або адчыняюць свае дзверы новы Палац культуры, школа, — усё гэта зроблена сёння воляй, рукамі нашых слаўных сучаснікаў, — і ўсё гэта было калісьці закладзена ў марах, планах тымі, хто падняў сцяг Саветаў. Гэты сцяг пранесен у працы і баях незаплямленым!

Мы ганарымся тым, што ў шарэнгах сучаснікаў побач з мужчынамі ідуць нашы слаўныя, нястомныя жанчыны, актыўныя будаўнікі камунізма.

Ёсць приказка: справа людзьмі ставіцца, справа людзьмі славіцца. Праславілі Мінскі камвольны камбінат ткачыкі брыгады А. І. Зайцава. Яшчэ ў сярэдзіне кастрычніка яны выканалі трохгадовы план, выпрацаваўшы 8523 метры тканіны, а бралі абавязальства — даць да канца года 4900. Іх работай можна любаватца. Вось іх імёны: Людміла Радынская, Валянціна Нячай, Надзея Муравіцкая, Стэфаніда Сморгун, Надзея Морас.

На Мінскім трактарным заводзе шмат цудоўных работніц — перадавікоў юбілейнай працоўнай вахты. Нам хочацца пазнаёміць чытачоў «Работніцы і сялянкі» з адной з іх — Верай Аляксандраўнай Качан. Гаспадыня ходзіць яна каля сваіх агрэгатаў — фрэзернага, даўбежнага, шэвінгавальнага станкоў. Яна дасканала асвоіла іх. Па прыкладу Веры Аляксандраўны Качан многія перайшлі на абслугоўванне некалькіх станкоў. Дэталі, апрацаваныя многастаночніцай Качан, выдатнай якасці.

Сваёй нястомнай працай памнажаюць багацце саўгаса «Палажэвічы», што ў Старадарожскім раёне, жывёлаводы Вольга Пархімовіч, Марыя Млынарчык.

Можна бясконца працягваць спіс перадавікоў юбілейнай працоўнай вахты, называць новыя і новыя імёны работніц, калгасніц, якія сваёй працай славіць Беларусь. Але самае важнае тое, што працоўныя Беларусі з гонарам выконваюць намечаныя ў нашай краіне планы камуністычнага будаўніцтва.

Няхай жыве Савецкая Беларусь!

Двойчы спаленая і двойчы расстраляная Фёкла Круглова.

ГАВОРЫЦЬ „АКЦЯБР“

Апрача родных мясцін, ёсць куток на нашай зямлі, да якога я прыкіпеў сэрцам, які стаў мне родны і блізкі на ўсё жыццё. Колісь ён зваўся Рудабелкай, цяпер — Акцябрскі раён Гомельскай вобласці. Што ж мяне так прывязала да гэтай зямлі, да яе людзей, да іх лёсаў і клопатаў?

Тут без успамінаў не абысціся. З далёкага маленства памяць захавала водгулле грамадзянскай вайны, грукат тачанак, полымя пажараў, успамінаецца той час, калі мяняліся арлы, мундзіры, канты, Канфедэраткі, каскі, шышанкі, Па-рознаму гарлалі акупанты, Аднолькава стагналі мужыкі.

Так было амаль на ўсёй Беларусі, так было і ў нашым палескім мястэчку. А за 35

...І двойчы спаленая Рудабелка-Акцябр.

вёрст ад нас, у Рудабелцы, жылі Саветы. Ужо тады пра гэтую воласць расказвалі легенды: акупантам, ні ў касках, ні ў канфедэратках, не ўдавалася скарыць неадольных рудабелцаў. Яны адбіваліся ад ворагаў, дзялілі панскія і шляхецкія землі, арганізавалі першую камуну, над страхом рэўкома заўсёды палымнеў чырвоны сцяг. З тае пары запомніліся імёны рудабелскіх камуністаў Аляксандра Салаўя, Максіма Ляўкова, Пракопа Малаковіча, Лявона Адзінца, Ануфрэя Драпезы, Максіма Уса. Іх партызанскія атрады наводзілі страх на кайзераўскіх афіцэраў і на легіянераў Пілсудскага, на атаману кулацкіх бандаў. За бальшавікамі пайшоў народ, паверыў іх слову, іх праўдзе. Касцы і аратыя з вінтоўкамі ў руках баранілі сваю ўладу і чырвоны сцяг над рэўкомам. Побач з мужамі ішлі жонкі, дзяўчаты і маладзіцы. Сястра Аляксандра Салаўя Марыя стала баявой разведчыцай, партызанкай, чырвонагвардзейцай. Ад рук акупантаў загінула жонка Лявона Адзінца Ульяна, маці і сёстры рудабелскіх партызан трапілі ў заложнікі і не вярнуліся з Бабруйскай крэпасці. Людзі не шкадавалі жыцця, каб на іх зямлі жыла Савецкая ўлада, каб іх дзеці дачакаліся волі і шчасця. Мяняліся ў Беларусі акупанты, а Рудабелка заставалася савецкай.

Камандзірам батальёна Чырвонай Арміі стаў першы рудабелскі камуніст Аляксандр Салавей. Ён абараняў ад беларускіх легіянераў Мінск, вызваляў Асвею і Рэзэкі, Оршу і Гродна і загінуў смерцю героя далёка ад родных мясцін. Прабіты варожымі кулямі, стоячы паміраў Максім Ус, у няроўных баях загінулі Сцяпан Жыно, бацька Салаўя Раман і іх баявыя таварышы.

На вызваленай зямлі рудабелцы стварылі першую камуну, потым — саўгас, пазней спраўна працавалі калгасы ў Карпілаўцы, Рудні, Кавалях, Лаўстыках, Ламавічах. Былыя партызаны аралі і сеялі, сталі транкарыстамі і аграномамі.

22 чэрвеня 1941 года камуністы раёна сабраліся на партыйную канферэнцыю, каб параіцца, як лепей сабраць ураджай. Чакалі пачатку. Але чамусьці пазніўся заўсёды дакладны і акуратны першы сакратар райкома Ціхан Піменавіч Бумажкоў. Ён прынес страшэнную весту: «Вайна!» Прышлося мяняць парадак дня канферэнцыі. У той жа дзень камуністы раёна стварылі партызанскі атрад на чале з першым сакратаром. Як толькі ступілі на нашу зямлю гітлераўскія орды, атрад Бумажкова знішчыў калону нямецкіх матацыклістаў, ліквідаваў варожыя дэсанты, граміў фашысцкія войскі на ўсіх дарогах і сцежках. Чырвоны сцяг, падняты ў лістападзе 1917 года, палымнеў над райкомам.

Але вялікіх ахвяр і пакут каштавала рудабелцам кожная перамога. У красавіку 1942 года на няскораны раён гітлераўскае камандаванне кінула 30-тысячную армію адборных вылюдкаў і галаварэзаў. Яны заганялі ў клубы, школы і пуні жанчын, старых і дзяцей. Выкопвалі вочы, паролі штыкамі, на вачах у мацяроў забівалі маленькіх дзяцей, потым аблівалі сцены бензінам — і ў кожнай вёсцы палалі жывыя вогнішчы. За 5 дзён дзікунскага разгулу фашысты спалілі жывымі некалькі тысяч чалавек. 10 вёсак знішчана дарэшты. Дзесяткі Лідзіцэ і Арадураў засталася на Рудабелшчыне.

Цяпер Акцябрскі раён — адзін з перадавых раёнаў вобласці. Як ён вырас, пабагацеў, папрыгажэў і расквітнеў! А якія нястомныя, шчырыя і шчодрыя людзі працуюць у гэтым сапраўды легендарным раёне! Я з імі сустракаюся па некалькі разоў на год, люблю іх, заўсёды захапляюся іх працаю, адданасцю, мужнасцю і дабратаю.

Сяргей ГРАХОЎСКІ

Алена УЛАДЗІМІРАВА, Галіна ВАСІЛЕЎСКАЯ

— «Акцябр» гаворыць!
— «Акцябр» слухае!
І раніцай, і ўдзень, і ўвечары,
— Райком партыі? Уключаю.
— «Арэсу»? Калі ласка.

Рукі тэлефаністкі хутка злучаюць аднаго абанента з другім, запальваюцца і гаснуць чырвоныя вочкі на камутатары, і недзе там, на двух канцах правадоў, людзі вядуць свае размовы...

І зноў: — Гаворыць «Акцябр»!
— «Акцябр» слухае!

Можа гэта голас Раі Цярэнцьевай, унучкі рудабельскіх камунараў, можа другой тэлефаністкі. Але пастаіш некалькі мінут на камутатары, паслухаеш — і жыццё, яго пульс, будні і клопаты раёна адчуеш адразу. І тваё знаёмства з гэтым незвычайным краем, краем Рудабельскай рэспублікі, краем першай Савецкай улады (яна была ўстаноўлена тут 13 лістапада, на пяты дзень пасля таго, як над Нявой прагучэў залп «Аўроры»), пачнецца з нейкага надзіва светлага, радаснага адчування. Жыве гэты край, двойчы спалены, двойчы знішчаны з твару зямлі. Жыве! Край жывога болю — бо не ў кожнай вёсцы, некалі спаленай акупантамі, зноў зацэплілася жыццё. І выраслі ўжо лясы там, дзе некалі было жыллё чалавечае, і братніх магіл не злічыць, і помнікі нечакана і неспадзявана ледзь не на кожным кроку паўстаюць тут перад табою: на дарогах, сярод лесу, у полі...

Невялікі палескі своеасаблівы раён. Тут нарадзілася некалі купалаўская песня аб Арэсе, тут былі непраходныя балоты, багна, лясы, пяскі. І, здаецца, не проста адзін раён, а ўся наша Беларусь, уся наша рэспубліка, як у мініяцюры, прадстаўлена тут сваёй прыродай, сваім характарам і сваім лёсам — учарашнім, сённяшнім і заўтрашнім днём.

Чорнае сонца

...— А было мне тады чатырнаццаць гадоў...

Простыя людзі не часта пішуць свае біяграфіі. І раскажваюць іх таксама не часта. Але глядзіце, некалькі хвілін не адрываючыся глядзіце ў твар гэтай жанчыны, Фёклы Кругловай.

Добрыя вочы свецяцца розумам і мудрасцю, якую можа даць толькі незвычайнае жыццё. Жыццё, праз якое прайшлі гістарычныя падзеі. І калі біяграфія чалавека праходзіць праз та-

кія падзеі, твар яго становіцца кнігай. Адкрытай кнігай.

...А было ёй тады чатырнаццаць гадоў. Рудабельскія камунары, каб адстаяць заваёвы Кастрычніцкай рэвалюцыі, узялі ў рукі зброю. Першыя камунары сталі першымі партызанамі.

І дзве дзяўчынкі — Фёкла і яе сяброўка Марынка Грабко — ледзь не кожны дзень на чаўнах скрозь непраходную багну прабіраліся да астравоў, да партызан, да Лявона Адзінца, Ігната Жынка, Аляксандра Раговіча. Везлі хлеб, малако... А навокал лютавалі белапольскія легіянеры. Гарэлі вёскі, у чорным дыме пажарышчаў хавалася сонца. І само яно здавалася чорным у тыя дні. Спалілі і дом, дзе вырасла Фёкла...

У другі раз яе дом спалілі фашысты восенню сорок першага. Потым згарэла ўся Рудабелка, але ўзнялося вогнішча ад хаты Фёклы Кругловай, бо тут, у гэтай хаце, ледзь не з першых дзён вайны быў партызанскі шпіталь.

І зноў было сонца чорным. І як гэта здарылася, што выйшла яна з таго пекла жывая — сама дасюль не разумее. Усіх, каго ведала, з кім вырасла, каго бачыла кожны дзень побач, усіх жыхароў Рудабелкі сагналі карнікі ў клуб і жывымі спалілі. І яна была ў тым клубе разам з усімі. І калі занялося полымя і ўвесь клуб быў ахутаны ўжо дымам, ёй і яшчэ пяцярэм удалося выскочыць праз акно. Яны пабеглі. Па іх стралялі. І ўсе пяцёра больш не падняліся з зямлі... А невысокая ростам Фёкла скацілася ў канаву, пакрытую тонкай апошняй скарынкай лёду («памятаю, была тады якраз вербная нядзеля»), і так пралажыла ў канаве, у ледзяной вадзе, пакуль усё сціхла. Збітая, мокрая, дабралася неяк да суседняй вёскі Рудні. А фашысты ўжо там. І зноў цудам нейкім уцалела. Можа лёс, можа шчасце...

Яна і сапраўды ніколі не пісала сваю біяграфію. У яе няма ні альбомаў з цікавымі фатаграфіямі — сведкамі перажытых гадоў, ні выразак з газет, ні каштоўных дакументаў. Усё згарэла ў полымі пажарышчаў. Адзін раз згарэла, другі... І толькі памяць яшчэ захавала падзеі тых дзён, імёны людзей, з кім сутыкнуў яе лёс і ў першы партызанскі час Рудабелкі і ў другі. І якія гэта імёны! Аляксандр Салавей — першы старшыня Рудабельскага рэўкома, Максім Ляўкоў — сакратар рэўкома, Максім Ус — сакратар партыі рэўкома. Партызанскія камандзіры другога пакалення — Ціхан Бумажкоў, Фёдар Паўлоўскі, Іван Ветраў.

Яны таксама ведалі яе. І вобраз партызанскай маці — жанчыны, якая перавязвала, даглядала, карміла раненых, дзялілася з імі апошняй скарынкай хлеба,

А калі ўспомніць дзевяццацца...
На здымку: Уладзімір Старжынскі.

вобраз, які стаў сімвалічным і ў нашай літаратуры і ў сэрцы былых партызан, пэўна, увабраў у сябе рысы гэтага твару і гэтага характару.

А што датычыць яе самой, толькі адзін-адзіны дакумент, старая пажоўклая і перарваная па краях даведка, захаваўся ў шуфлядцы: «...Круглова Фёкла Якаўлеўна ў часы Айчыннай вайны на тэрыторыі партызанскай зоны ў тыле праціўніка памагала партызанам адзежай і харчаваннем. Таварыш Круглова карміла і памагала раненым і хворым партызанам. У яе ўласным доме быў адкрыты часовы партызанскі шпіталь, і Круглова даглядала савецкіх параненых і хворых.

У час блакіравання нямецкімі захопнікамі быў спалены дом Кругловай, а самую Круглову кінулі ў полымя, выбілі ёй зубы, пабілі твар і галаву. У час пажару здолела выбрацца з полымя і з'явілася зноў да партызан і ўвесь час знаходзілася ў партызанскай брыгадзе № 123 імя Шчорса...»

І яшчэ... засталася пагалоска сярод людзей:

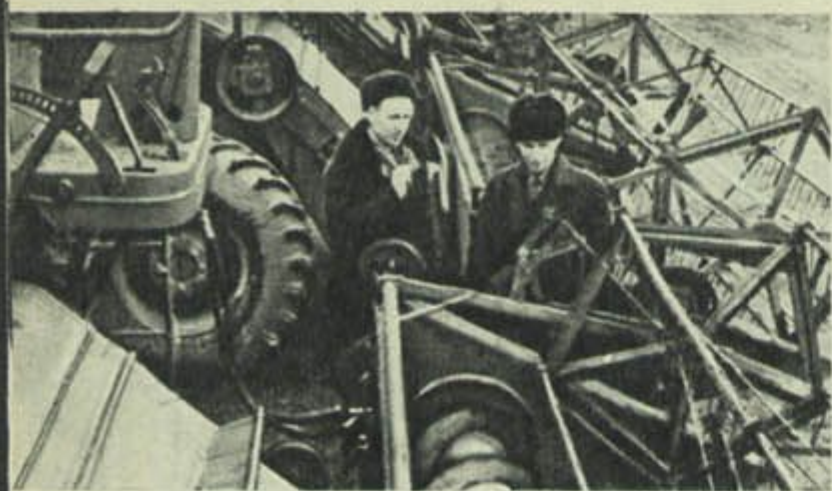
— Двойчы спаленая і двойчы расстраляная жанчына жыве ў Рудабелцы...

Двойчы спаленая і двойчы расстраляная і сама Рудабелка. І не пакораная...

«Усе гады вайны Акцябрскі раён заставаўся савецкім. У раёне працавалі партыйныя і савецкія арганізацыі, школы, выходзіла газета. У раёне базіраваліся падпольны райком і Мінскі абком партыі, штабы Мінскага і Палескага партызанскіх злучэнняў, брыгада № 123, выпускалася падпольная газета «Звязда».

На другі дзень вайны ў раёне быў створаны атрад народнага апалчэння, які стаў потым партызанскім атрадам «Чырвоны Акцябр». Арганізатарам атрада тт. Ціхану Бумажкову і Фёдару Паўлоўскаму 6 жніўня 1941 года за актыўныя баявыя дзеянні супраць фашысцкіх захопнікаў першым з партызан Вялікай Айчыннай вайны былі прысвоены званні Героя Савецкага Саюза». (З гістарычнай даведкі.)

Першыя камунары, першыя партызаны, першыя героі...

Вось ён, «арсенал» саўгаса «Акцябрскі». На здымку: брыгадзір трактарнай брыгады, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР Георгій Лапіцкі і парторг саўгаса Уладзімір Загубенка аглядаюць новыя машыны.

Рудабелка. Легендарны край. І мы многа чулі пра цябе, многае ведалі, і сустрэча з табою не магла быць не хваляючай. Як ты жывеш сёння, як жывуць дзеці, унукі першых камунараў, дзеці і ўнукі першых і другіх партызан? Як жывуць тыя, пра каго некалі так пранікнёна і ўзнёсла пісаў Купала ў сваёй паэме «Над ракой Арэсай»? І балоты, балоты — гэтае пракляцце зямлі беларускай. Няўжо і па сёння застаюцца яны пракляццем? Іх так многа было тут. І нездарма ў гэтым раёне, недаступным з-за бездарожжа і палескай дрыгвы, сышліся партызанскія сцежкі дзвюх войнаў.

...Доўгая, доўгая, прамая, як страла, вуліца райцэнтра. Пэўна, летам гэтая вуліца вельмі падобна на парк. Таполі ў два рады, старыя, старыя таполі. Толькі яны і засталіся тут пасля двух пажарышчаў. І святло электрычных лампачак льецца быццам не са слупоў, а з глыбіні густых развесістых крон.

Новая вуліца, новыя дамы, новы пасёлак. І на кожным кроку зноў новыя падмуркі: вось тут будзе Дом Саветаў, тут — новы Палац культуры, тут — новая бальніца, там — новая школа. У новых дамах жывуць усе рудабельцы. І, здаецца, пабудавалі і аднавілі і так ужо многа: выдатны раённы ўнівермаг, шырокаэкранны кінатэатр імя Бумажкова, школа. А ў планах — будаўніцтва, будаўніцтва, будаўніцтва. І яшчэ падмуркі і рыштаванні. І быццам усім стылем свай-

Гаспадыні фермы пачынаюць асвойваць новую даільную ўстаноўку. Насця Падута — адна з іх.

го жыцця павернуты раён у будучыню. Але нас цікавіць сённяшні дзень нашчадкаў рудабельскіх камунараў.

Другое світанне

І вось саўгас «Акцябрскі». Тут была самая сарцавіна першай камуны. Адсюль пачыналася ўсё. І, не вяртаючыся зноў у далёкае мінулае, толькі мелькам прыгадваеш: аб'ядналі сяляне свае небагатыя скарбы, свае сохі і бароны, аб'ядналі для новага жыцця.

Пра сённяшнія скарбы саўгаса мы маглі б расказаць вам лічбамі. Можца паверыць, іх мова была б даволі пераконаўчай. Ну, хаця б, такія — у саўгасе 7 школ, 2 бібліятэкі, бальніца. А машыны парк сёння выглядае так: 62 трактары, 8 збожжавых камбайнаў, 27 аўтамашын. Адзін саўгас «Акцябрскі» прадае дзяржаве мяса больш, чым усе астатнія гаспадаркі раёна. Але не будзем доўга затрымлівацца на лічбах. Давайце лепей сустрэнемся з людзьмі, з іх справамі. Што іх хвалюе сёння, якімі праблемамі сваёй гаспадаркі яны заклапочаны.

У канторы саўгаса, адкуль пачыналася наша знаёмства з нашчадкамі рудабельскіх камунараў, ішоў эканамічны савет. У суботні дзень сабраліся брыгадзіры, загадчыкі фермаў, інжынеры, эканамісты. Гэта не вытворчая нарада. Гэта нешта большае. І ад самой гэтай назвы «эканамічны савет» падзьмула подыхам новага. Пэўна, так, як і належыць сёння — камандзіры саўгаснай вытворчасці на навуковай аснове вырашаюць праблемы дня і перспектывы.

— Падлічваем прыбыткі, аналізуем — ці маглі яны быць большыя...

— Думаем, ці выгадна для эканомікі саўгаса будаўніцтва комплексных ферм...

— Рыхтуемся перавесці гаспадарку на новую спецыялізацыю...

Вось такія прыкладна адказы чулі мы на пытанні: чым заняты ў гэтую хвіліну эканамічны савет саўгаса?

Шчаслівыя твары, вясёлыя ўсмешкі.

— Хваліцца тым, што рабочыя нашага саўгаса многа зарабляюць, што ў кожным доме электрычнае святло, радыё, тэлевізар, што няма сям'і без газет і часопіса, я, бадай, не стану. Хіба гэтым здзівіш каго-небудзь нават у нашым, самым занядбалым некалі краі? Але ёсць адна рэч, якую я хачу вам паказаць. — Парторг саўгаса Уладзімір Фёдаравіч Загубенка вязе нас на ферму.

Ну што ж, і сапраўды, рэч незвычайная. У новым чатырохрадковым кароўніку заканчваецца мантаж самай дасканалай сучаснай вакуумнай даільнай устаноўкі з поўнай механізацыяй дойкі і мыцця прыбораў, з халадзільнай устаноўкай для збору малака. І трэба было бачыць вочы тых дзярак, якія будуць тут працаваць, і зразумець хоць крышку іх радасць. І вочы самога парторга, і гонар яго. Такую ўстаноўку не ўбачыш нават у перадавых гаспадарках. Вось табе і палеская глухамань!

Ішлі гады. І каб сёння вось так мог сабрацца эканамічны савет, каб сёння мог ён вырашаць такія вось пытанні, якія ён вырашаў, і каб сёння на ферме манціравалася навейшая ў сусветным машта-

бе даільная ўстаноўка, цэлая лабараторыя, цэлы завод — перш чым прыйшло гэта ў саўгас, людзі, пэўна, павінны былі прайсці праз усе цяжкасці другога пасляваеннага світаньня.

Ядвіга Сямёнаўна Хадзько адна з тых, хто прайшоў праз усё. Яна сама была паляводам, сама вывозіла гной з фермаў, сама сваімі рукамі перабірала кожную крупінку той зямлі, на якой потым сама і сеяла і збірала ўраджай. Яна — немнагаслоўны чалавек, стрыманая, можа нават крыху строгая. У яе заўсёды было і сёння ёсць многа клопатаў хлеба-бароба, брыгадзіра комплекснай брыгады. І няхай яны зусім іншыя сёння, чым былі дзесяць гадоў назад, але зямля заўсёды застаецца зямлёю. Зямля — як малое дзіця — хадзі каля яе і хадзі. То надвор'е падвядзе, то яшчэ што-небудзь.

— Але я люблю яе, нашу зямлю. І не ўяўляю сабе жыцця іншага.

У вуснах такога чалавека, стрыманага, сур'ёзнага, чалавека, які ніколі не стане раскідвацца словамі дзеля слоў, — такое прызнанне можа прагучэць ваджжа і моцна. Ядвіга Сямёнаўна Хадзько стала тым звяном, якое злучыла далёкія гады першых працавітых камунараў Рудабелкі з людзьмі яе сённяшняга дня. І справы ў яе брыгадзе ідуць не блага, як і справы ўсяго саўгаса. І на пытанне, чаму на такі адказны ўчастак — кіраваць брыгадай, — выбралі жанчыну, чаму менавіта яе выбралі дэпутатам абласнога Савета, парт-орг саўгаса, таксама чалавек немнагаслоўны і стрыманы, адказаў коратка:

— Значыць, вартая...

...А балоты? Мы едзем туды, дзе была самая дрыгва. Едзем на Арэсу. І саўгас так і называецца «Арэса». Не, усё ж такі гэта дзіва! Толькі ў адным месцы, як маленькі запаведнік, убачылі мы кавалачак натуральнага палескага балота. І як экзотыку сфатаграфавалі на памяць.

І не з далёкіх часін гісторыя:

— Я прыехаў сюды ў саўгас гадоў дзесяць назад, і былы партызанскі праваднік, ляснік Мікалай Смыковіч, павёў мяне ў саўгас нацянькі, праз Чорнае балота, па сцежцы, вядомай толькі яму. І, здаецца, ступаў я след у след за ім, а ўсё роўна праваліўся ў багню па грудзі. Ледзь выцягнуў ён мяне. З гэтага і пачыналася маё дырэктарства тут...

А цяпер...

Зорка Героя Сацыялістычнай Працы на грудзях у дырэктара саўгаса Івана Ціханавіча Вараб'ёва. А на саўгасных палях, там, дзе былі балоты і славуе Чорнае балота — месца недаступнага партызан-

скага прытулку, — ад небасхілу да небасхілу, наколькі бачыць вока, — стагі, стагі, стагі. Стагі — як егіпецкія піраміды, як спрадвечны сімвал сялянскага багацця. Сена — гэта скарб саўгаса. Яго падарылі людзям асушаныя балоты. Тое самае велькавое пракляцце...

Вучоныя зараз спрачаюцца і думаюць над праблемамі асушэння балот, вырашаюць, ці карысна гэта для прыроды наогул. Тут у саўгасе падхапілі новае, што раіць навука: зусім пазбаўляць зямлю вільгаці сапраўды неразумна, негаспадарліва. Патрэбна шлюзаваанне. І вось адкуль пры любым надвор'і, у самыя засушлівыя і непагодлівыя гады гэтае багацце — сена, збожжа, малако... Пакуль ідуць спрэчкі, разумныя гаспадары здымаюць высокія ўраджаі: у тры разы большыя там, дзе ажыццёўлена гэтая новая сістэма.

У дзень нашага прыезду ў саўгасе адкрыліся новыя яслі. Падзея не самая галоўная: тут ужо збудавана столькі новага, што і пералічыць немагчыма. Але падзея ўсё ж вельмі прыемная і для жанчын і для саміх унукаў — не, ужо, бадай, праўнукаў першых камунараў.

Мы бачылі Арэсу, пра якую пісаў некалі Купала. І каналы, што доўгімі роўнымі стужкамі перарэзалі зямлю. Тады, калі пісалася паэма, — гэта быў толькі пачатак, было першае світанне. І многа яшчэ працы чалавечай, многа сіл узяла палеская дрыгва, перш чым наступіла другое світанне, і перш чым стаў вось так моцна на ногі саўгас-волат.

«Верныя слаўным баявым традыцыям раёна, з вялікім энтузіязмам людзі ўзяліся за аднаўленне разбуранай гаспадаркі. На месцы руін і пажарышчаў зноў пабудаваны райцэнтр і сёлы, бальніцы, клубы, школы, бібліятэкі і іншыя гаспадарчыя будынкі. Поўнаасцю адноўлена сельская гаспадарка. Зараз у раёне 11 калгасаў і 5 саўгасаў, 16 клубаў, 15 бібліятэк, 17 фельчарска-акушэрскіх пунктаў, 5 урачэбных участкаў, тры бальніцы, 61 школа, з іх 8 сярэдніх. У дамы працоўных прыйшоў дастатак». [3 гістарычнай даведкі.]

...І лёсы чалавечыя

А вясною па цяністых алеях парку, па прамой доўгай вуліцы Акцябра-Рудабелкі ходзяць чародкі дзяўчат і хлопцаў.

Тут былі і пажары, і варожыя агні партызанскіх кастроў...

Племя маладое... І разам з новым лісцем на старых таполях кожны год і кожную гадзіну ўступае ў свае правы новае, маладое жыццё. Шчаслівыя твары, вясёлыя ўсмешкі. Свае песні, свае моды ў адзенні. Як і павінна быць...

І мы бачылі гэтае маладое пакаленне. І глядзелі ўслед. І думалі: вось ён, сённяшні дзень. Ну, а мінулае? Толькі ў музеі, што ствараецца зараз у раённым цэнтры, застаецца яго? Ці можа ў лёсах і сэрцах чалавечых? І, як эстафета, праройдзе дух першых рэвалюцыянераў-камунараў і свабодалюбівых партызан ад бацькі да сына, ад сына да ўнука?

Ад бацькі да сына... У клопатах, справах (можна ўявіць сабе, колькі іх у старшыні калгаса Уладзіміра Старжынскага) праходзіць кожны дзень. І няма калі ўспамінаць, няма калі спыняцца. Але ўсё, што паспеў зрабіць за сваё жыццё сын камісара партызанскага атрада «Чырвоны Кастрычнік» Івана Старжынскага — Уладзімір Старжынскі, — усё гэта працяг, усё гэта памяць аб бацьку.

...Іван Старжынскі стаў легендай у гэтым краі. У студзені 1942 года фашысты спалілі ў гумне яго жонку з чатырохгадовым сынам Колям. Валодзя ўцёк у лес. Толькі на чацвёртыя суткі камісар Старжынскі падабраў у лесе свайго сына.

І сярод тысячы дарог застаецца адна...

Потым знайшліся і астатнія дзеці. З таго часу ўсе разам так і партызанілі з бацькам. У адзінаццаць гадоў Валодзя Старжынскі стаў партызанскім разведчыкам.

І вось аднойчы ў час блакеты, калі атрад вымушаны быў спешна адыйсці, а Івану Старжынскаму даручылі ахоўваць партызанскія сем'і, іх нечакана акружылі фашысты. Камісар доўга адстрэльваўся, і раптам Валодзя ўбачыў, як бацька рэзка пахіснуўся, схпіўся абедзвюма рукамі за жывот, упаў.

— Дзеці, адыходзьце хутчэй у лес. Бяжыце! Валодзя, сыноч...

Валодзя разумеў: яму як мужчыну бацька даручыў зараз лёс дзвюх старэйшых сяцёр. І дзеці пабеглі... І толькі адзін раз азірнуўся Валодзя і ўбачыў ён, што бацька (пэўна ўжо заставаліся ў яго апошнія патроны) наставіў дула аўтамата на свае грудзі... Дзеці не плакалі, не крычалі, яны беглі і беглі наперад... Так загадаў бацька. І яны засталіся жывымі. Яны выраслі, іх выгадаваў дзіцячы дом.

А пасля Уладзімір Старжынскі вярнуўся ў родныя мясціны. Стаў старшынёй калгаса, які названы ў гонар камандзіра партызанскага атрада, сябра і паплечніка бацькі маладога старшыні — названы іменем Ціхана Бумажкова.

Пайшлі будні, пайшлі клопаты...

— Калі першы год людзі ў нашым калгасе атрымалі па 10 капеек на працадзень — гэта было вялікае свята. Цяпер даўно перайшлі мы на поўную аплату грашымі. Адбудаваўся крыху: 50 новых дамоў паставілі калгаснікі, новы свінарнік, 3 кароўнікі, 2 гумны, цялятнік. Будзем яшчэ зернясховішча і яшчэ адзін цялятнік.

Але чамусьці асабліва ахвотна і нека асабліва зацікаўлена будзе старшыня новых школы. Каб шчасліва і спакойна вучыліся дзеці, каб мелі яны тое, чаго не давялося мець у свой час яму, старшыні, сыну партызанскага камісара.

Не, ён не ўспамінае. Няма калі ўспамінаць. Трэба сеяць збожжа, убіраць ураджаі, рыхтавацца да новых. І будаваць, будаваць... Ну, а калі ўспомніць давадзецца, калі воль так, як было гэта ў час нашага прыезду, папросіць людзі «рас-

У Ядвігі Хадзько было і сёння ёсць многа клопатаў хлебараба.

Ля сваёй хаты, ля сваёй машыны.

казаць аб сабе», доўга, доўга потым будзе перамінаць у руках папяросу і машынальна гледзіць па галоўках двух сваіх малодшых сыноў-пагодкаў Сашу і Віцю.

Мы таксама не хацелі варушыць мінулае. Але воль так не абышлося...

І яшчэ — лёсы чалавечыя. І яшчэ — сувязь далёкіх і сённяшніх часін. Памятаеце, мы расказвалі, што Фёкла Круглова дзяўчынкай сустракалася ў лесе з партызанамі грамадзянскай вайны. Быў сярод іх Аляксандр Раговіч. Зусім выпадкова мы пазнаёміліся з сям'ёй яго брата Апанаса Раговіча.

А было гэта так. Парторг саўгаса «Акцябрскі», таксама ўжо знаёмы нам Уладзімір Фёдаравіч Загубенка, нека мімаходзь заўважыў, што нядаўна адзін рабочы саўгаса купіў сабе аўтамашыну «Масквіч».

— Гэта першая ластаўка ў нас. Матацыклаў многа, а воль машыны яшчэ толькі пачынаем купляць.

Не надта вялікая сенсация, але нас зацікавіў сам па сабе факт. Саўгас жа яшчэ адносна малады і толькі нядаўна, як гаворыцца, набраў разгон. І воль ужо, калі ласка, «першыя ластаўкі» — першыя аўтамашыны ў рабочых саўгаса.

Машыну купіў палявод, сын Апанаса Іванавіча Раговіча — Аркадзь Раговіч. Пляменнік таго самага Раговіча, які некалі ўдзельнічаў тут у стварэнні першай камуны, потым змагаўся ў партызанскім атрадзе за Савецкую ўладу.

— Бедная, вельмі бедная была некалі наша сям'я. Спрадвеку былі мы, Раговічы, пастухамі. І бацька мой, і я, і брат мой...

Гавораць, што шчасце вяртае чалавеку маладосць. У той дзень, калі мы пазнаёміліся з Апанасам Іванавічам Раговічам,

ён і сапраўды выглядаў вельмі молада. Высокі, стройны, падцягнуты, здаецца, і няма за плячыма тых шасці ці сямі дзесяткаў... Бо сын упершыню — машына яшчэ нават без нумара — пракаціў свайго бацьку на ўласнай машыне да райцэнтра. І мы бачылі, як горда, прамой паходкай выходзіў стары з магазіна, як непрыкметна аглядаўся навокал: ці бачаць людзі, што воль ён, сын пастуха і сам некалі пастух, зараз сядзе з пакункамі ў гэтую новенькую ляльку-машыну і сын адвезе яго дадому. І можа па дарозе ад Акцябра да Новай Дубровы не раз мільгаў перад ім твар брата, таго самага, якім цяпер ужо ганарацца дзеці яго сына: «у кнізе аб ім напісана, і ў музеі яго партрэт ёсць».

Сувязь сённяшніх і далёкіх часін. Тут яна — на кожным кроку. У кожным чалавечым лёсе. У кожнай радаслоўнай сям'і.

І ў моцным поступе ўсяго раёна.

І зноў — з гістарычнай даведкі.

«Раён заняў першае месца ў вобласці па продажы мяса дзяржаве і бульбы.

Працоўныя раёна ганарацца сёння слаўнымі прадаўжальнікамі баявых традыцый землякоў на мірным полі дзейнасці і Героем Сацыялістычнай Працы дырэктарам саўгаса «Арэс» Вараб'ёвым Іванам Ціханавічам, даяркамі Калбасін Вольгай Аляксандраўнай, Рудзько Надзеяй Захараўнай, Папруга Аленай — работніцай маслазавода, Мікалаем Баранавым — рабочым Акцябрскага лясгаса і многімі іншымі».

ЛЕНИН І МАСЫ

КЛАРА ЦЭТКІН

Калі я ўспамінаю нашы гутаркі з Леніным — яго словы жывуць ва мне, нібы я іх чула сёння, — ва ўсіх іх выступае адна характэрная рыса вялікага рэвалюцыйнага правадыра. Гэта — глыбіня яго адносін да найшырэйшых мас працоўных, асабліва да рабочых і сялян.

Ленін быў прасякнуты сардэчным, шчырым спачуваннем да гэтых шырокіх мас. Іх галеча, іх пакуты, ад балючага шпілечнага ўколу да жорсткіх удараў дубінай, у іх штодзённым жыцці — усё гэта болем адзывалася ў яго душы. Кожны асобны выпадак, пра які ён даведваўся, сведкам якога ён быў, з'яўляўся для яго адлюстраваннем лёсу многіх, незлічоных. З якім хваляваннем расказваў ён мне ў пачатку лістапада 1920 года пра сялянскіх хадакоў, якія незадоўга перад тым пабывалі ў яго:

— Яны былі ў лахманах, з анучамі на нагах і ў лапцях. Пры цяперашняй непагадзі! Ногі іх зусім прамоклі, пасінелі, замёрзлі. Зразумела, я распарадзіўся, каб ім прынеслі абутак з ваеннага склада. Але хіба гэтым дапаможаш? Тысячы, дзесяткі тысяч сялян і рабочых ходзяць цяпер з параненымі нагамі, немагчыма ўсіх іх абуть за кошт дзяржавы. З якога глыбокага і страшэннага пекла павінен падняцца, выбіцца наш бедны народ! Дарога да яго вызвалення значна цяжэйшая, чым дарога вашага германскага пралетарыяту. Але я веру ў яго гераізм, ён выб'еца!

Ленін гаварыў спачатку ціха, амаль шэптам. Апошняю фразою ён сказаў гучна, сціснуўшы губы, з выразам цвёрдай рашучасці.

Пасля некалькіх дзён прабывання ў Іванава-Вазнясенску, прыблізна ў той жа перыяд, я павінна была яму паведаміць аб атрыманых мною незабытых уражаннях: акруговай канферэнцыі, якая адбывалася там, аб сходзе ў перапоўненым тэатры і панаваўшым там настроі, аб наведванні дзіцячых дамоў і вялікай тэкстыльнай фабрыкі, дзе працуюць пераважна жанчыны.

Ленін асабліва цікавіўся тым, што я бачыла і перажывала сярод маленькіх дзяцей і падлеткаў, падрабязна распытваў. Я расказала яму, як абступілі мяне работніцы і засыпалі пытаннямі аб становішчы іх сяцёр у Германіі і як яны ў заключэнне казалі:

— Глянь на нашы голяыя параненыя ногі. У нас толькі лапці. Холадна, а трэба хадзіць на работу. Перадай Леніну, што мы будзем вельмі рады, калі ўдасца атрымаць на зіму добры абутак. І хлеба каб нам пабольш далі! Але перадай яму, што мы і без гэтага пратрымаемся, нават калі яшчэ ў чым будзе патрэба.

Ленін слухаў мяне з вялікай увагай. На твары яго адлюстроўваліся пакуты.

— Я ведаю, як церпяць і пераносяць нястачы гэтыя беднякі! — ускрыкнуў ён. — Страшна, што Савецкая ўлада не можа адразу памагчы. Наша новая дзяржава павінна спачатку адстаяць сваё існаванне, вытрымаць барацьбу. Гэта патрабуе велізарных ахвяр. Але я таксама ведаю, што нашы пралетаркі вытрываюць. Гэта гераіні, вялікія гераіні. Іх

вызваленне не падае да іх, як падарунак з неба. Яны яго заслугоўваюць, яны купляюць яго сваімі ахвярамі, расплачваюцца сваёй крывёю нават тады, калі яны не стаяць перад вінтоўкамі белых.

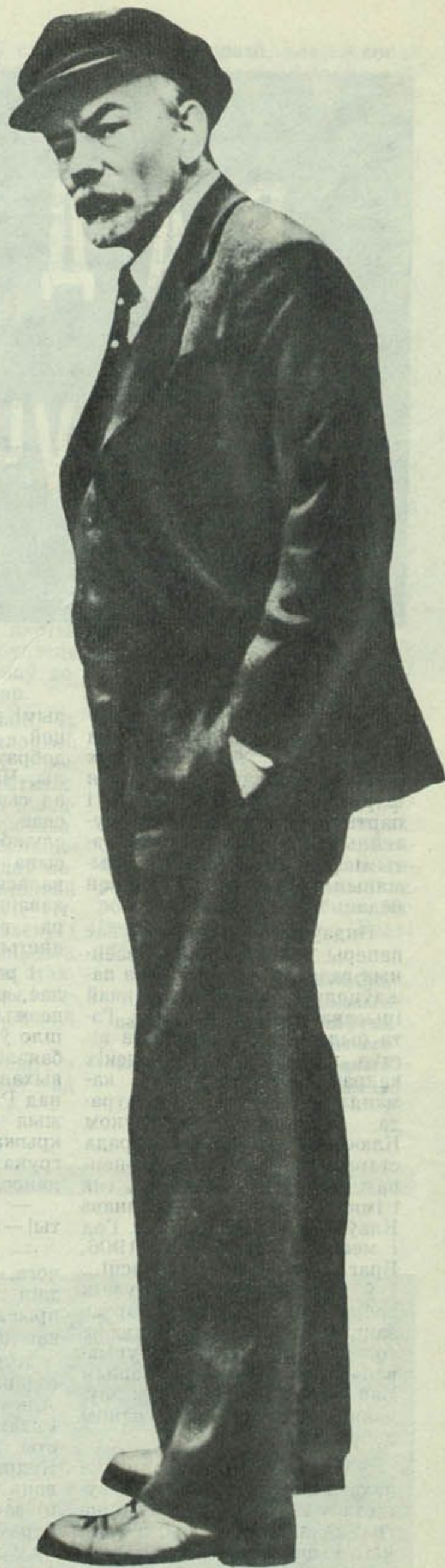
Ленін быў прасякнуты глыбокім, сардэчным разуменнем душэўных пакут паднявольнага чалавецтва, якое змагае ў цісках аджыўшых грамадскіх і бытавых форм. Але якім бы моцным ні было спачуванне Леніна да цяжкага лёсу мас, гэтым адным ніякім чынам не вычэрпваліся яго адносіны да мас. Гэтыя адносіны не грунтаваліся, як у многіх, на слязлівым спачуванні, — яны мелі цвёрдыя карэнні ў яго ацэнцы мас як гістарычнай рэвалюцыйнай сілы. У эксплуатаемых і паднявольных Ленін бачыў і цаніў барацьбітоў супраць эксплуатацыі і заняволення, а ва ўсіх змагарях ён бачыў і цаніў будаўнікоў новага грамадскага ладу, які нясе канец усякай эксплуатацыі і заняволення чалавека чалавекам. Разбурэнне старых устояў прыгнёт і эксплуатацыі, як справа мас, стаяла для яго ў цеснай сувязі са стварэннем ладу без прыгнёту і эксплуатацыі, які з'яўляецца таксама справай мас.

Ленін, які ўспрымаў масу ў духу Маркса, надаваў, зразумела, велізарнае значэнне яе ўсебаковаму культурнаму развіццю. Ён лічыў яго найвялікшай заваёвай рэвалюцыі і верным залогам ажыццяўлення камунізма.

— Чырвоны Кастрычнік, — сказаў ён мне аднойчы, — адкрыў шырокі шлях для культурнай рэвалюцыі найвялікшага маштабу, якая ажыццяўляецца на аснове пачаўшайся эканамічнай рэвалюцыі, у пастаянным узаемадзеянні з ёй. Уявіце сабе мільёны мужчын і жанчын, якія належаць да розных нацыянальнасцей і рас і стаяць на розных ступенях культуры, — усе яны цяпер рушылі ўперад, да новага жыцця. Грандыёзная задача, якая стаіць перад Савецкай уладай. Яна павінна за гады, за дзесяцігоддзі загладзіць культурную запазычанасць многіх стагоддзяў. Апрана савецкіх органаў і ўстаноў, дзейнічаюць для культурнага прагрэсу шматлікія арганізацыі і аб'яднанні вучоных, мастакоў і настаўнікаў. Велізарнейшая культурная работа праводзіцца нашымі прафсаюзамі на прадпрыемствах, нашай кааперацыяй у вёсцы. Актыўнасць нашай партыі жыве і пранікае ўсюды. Робіцца вельмі многае, нашы поспехі вялікія ў параўнанні з тым, што было, але яны здаюцца маленькімі ў параўнанні з тым, што належыць зрабіць.

Мінула пяць гадоў¹ з таго часу, як вялікі друг, абуджальнік і выхавальнік мас закрыў вочы, якія з такой вялікай любоўю і верай глядзелі на маленькіх і непрыкметных людзей. Але справа Леніна не пагасла, нягледзячы на яго смерць. Яна жыве, яна дзейсна пранікае за межы партыі, якую ён стварыў і якую ён кіраваў, у бязведамныя шырокія масы, якія працуюць у Савецкім Саюзе над сацыялістычным будаўніцтвам, якія вядуць у капіталістычных

¹ Успаміны напісаны ў 1929 годзе.

Кадр з фільма «Шостае ліпення». У ролі Ул. І. Леніна — заслужаны артыст РСФСР Юры Каюраў.

краінах вызваленчую барацьбу за ўладу, якія падымаюцца ў каланіяльных краінах супраць сваіх паноў — эксплуатацый і прыгнятальнікаў. Тая гістарычная, творчая справа, якую яны ажыццяўляюць, будзе яму вартым помнікам.

РАДКІ НЕЎМІРУЧАСЦІ

Вольга Барысаўна Гайдук.

Клаўдзія Аляксандраўна Купрыянава.

...Яны высечаны на граніце помнікаў загінуўшым, на мармуровых мемарыяльных дошках, запісаны ў баявыя фармуляры воінскіх часцей і партызанскіх атрадаў, у музейныя дакументы. За гэтымі радкамі—жыцці, палыманія, гераічныя. Іх павінен ведаць народ.

Нядаўна, разбіраючы свае паперы навалнічных ваенных гадоў, я наткнуўся на пажайцелы, склеены тонкай ірысавай паперкай лісток. Гэта была копія «Асабовага лістка па ўліку партызанскіх кадраў», падпісанага за камандзіра партызанскага атрада старшым палітруком Ключом і камісарам атрада старшым палітруком Чарненкам. Чытаю: прозвішча, імя і імя па бацьку—Купрыянава Клаўдзія Аляксандраўна. Год і месца нараджэння—1906, Брагін Палескай вобласці... І ў памяці адразу ж узнік вобраз бясстрашнай партызанкі Клавды, пра якую не толькі ў брыгадзе «Штурмавая», але і ва ўсім нашым Барысаўска-Бягомльскім злучэнні хадзіла ў гады вайны добрая слава.

...Клаўдзія Аляксандраўна пахавала свайго мужа, камуніста з 1918 года, удзельніка грамадзянскай вайны, а адзінага сына, камсамольца, адправіла ў ваеннае вучылішча. Жанчына засталася ў адзіноце, але рук сваіх перад лёсам не апусціла, не разгубілася. Яна цалкам пайшла ў работу, якую любіла і якой аддавала ўсю душу,—выхоўвала дзяцей у дзіцячым садзе мінскай друкарні «Звязда». У чэрвені 1941 года садзік выехаў на летнюю дачу ў Ратамку. Клаўдзія Аляксандраўна цэ-

лымі днямі даглядала дзяцей, клапацілася, каб яны добра адпачылі, набраліся сілы. Часта прыходзілі пісьмы ад сына. Ён паведамляў пра свае поспехі, падзякі па службе. Маці радавалася за сына і ганарылася ім. Радавалася, што яе маленькія выхаванцы адчуваюць сябе добра, веселяцца, гуляюць, з апетытам ядуць.

І раптам усё гэта—светлае, радаснае, што складала яе жыццё,—абарвалася, адышло ў мінулае. Вайна! Дзеці, баязліва прыціскаючыся да выхавальніцы, глядзелі, як над Ратамкай пралятаюць чужыя самалёты з чорнымі крыжамі, прыслухоўваліся да грукату выбухаў, што глуха даносіліся з Мінска.

— Да мамы хачу, да таты!—плакалі дзеці.

— Нічога, міленькія, нічога,—супакойвала іх Клаўдзія Аляксандраўна,—хутка прыедуць машыны і завяжуць вас да татаў і мамаў.

Купрыянава з гадзіны на гадзіну чакала аўтамашын. Але яны так і не прыйшлі. У Ратамку ўварваліся фашысты. Добра, што напярэдадні Купрыянава здагадалася схавать прадукты, інакш бы дзеці засталіся галоднымі. Гітлераўцы перавярнулі ў садзіку ўсё дагары дном, забралі з кухні прадукты, падгатаваныя для абеду.

Мінуў месяц. Прадукты харчавання—на зыходзе. Што рабіць? І Клаўдзія Аляксандраўна вырашае перабрацца ў горад. Пеша з усімі дзецьмі. З цяжкасцю ўдалося знайсці адну падвуду—для самых маленькіх, для тых, хто асабліва стамляўся ў дарозе. У Мінск даб-

раліся познім вечарам. Дзяцей размясцілі на Інтэрнацыянальнай вуліцы, у кватэры загадчыцы гаспадаркі дзіцячага сада. А потым доўгімі днямі выхавальніца блукала па разбуранаму гораду, спрабуючы знайсці бацькоў або сваякоў дзяцей. У пяцых не знайшлося ні блізкіх, ні родных.

— Гэта будуць нашы дзеці,—сказала Купрыянава супрацоўнікам дзіцячага сада.

Клаўдзія Аляксандраўна мяняла на рынку свае рэчы на хлеб і бульбу, каб толькі пракарміць дзяцей. Хапала клопатаў. Але ёй гэтага было мала—яна не магла заставацца ў баку ад барацьбы з ворагам. Сустрэлася з таварышам свайго нябожчыка мужа Пятра Іванавіча камуністам В. Клімуком, ён пазнаёміў з афіцэрам Чырвонай Арміі Аляксеем Васільевічам Чарненкам, які хаваўся ў падполлі. Так Купрыянава стала падпольшчыцай. Яна здабыла пішучую машынку, на якой друкаваліся лістоўкі. Рызыкуючы жыццём, Клаўдзія Аляксандраўна расклеівала лістоўкі на сценах дамоў, перадавала іх знаёмым. Словы партыі даходзілі да людзей, заклікалі іх да барацьбы з заклітым ворагам.

Групе Чарненкі ўдалося звязацца з партызанамі. Падпольшчыкі перапраўлялі ў лес надзейных людзей, збіралі зброю і медыкаменты для народных месціўцаў. У маі 1943 года Клаўдзія Аляксандраўна і сама пайшла ў партызаны. Камандаванню атрада імя Панамарэнкі патрабавалася вопытная сувязная, якая б ведала ў горадзе ўсе хады і выходы. Лепшай кан-

дыдатуры, чым Купрыянава, не знайшлося.

Клаўдзія Аляксандраўна ведала, што хадзіць у горад вельмі небяспечна, але з гатоўнасцю згадзілася быць сувязной. Яна дзевяць разоў пранікала ў Мінск, прыносіла падпольшчыкам магнітныя міны, лістоўкі, газеты. Некалькі разоў жыццё яе вісела на валаску—толькі выключная вытрымка і спакой памагалі ёй ашукваць пільнасць фашысцкіх патрулёў. Міны, прынесеныя Купрыянавай, зараз жа пускаліся ў справу. Падпольшчыкі падрывалі эшалоны з танкамі, цыстэрны з бензінам, боепрыпасамі і жывой сілай акупантаў.

Гітлераўцы ўсё ж напалі на след бясстрашнай партызанкі. Пра гэта даведалася камандаванне атрада. І забараніла Купрыянавай хадзіць у горад. Яна асталася ў лесе, удзельнічала ў многіх баявых аперацыях.

Аднойчы карнікі акружылі групу партызан, сярод якіх была і Клаўдзія Аляксандраўна. Байцы адбіваліся да апошняга патрона. Але вораг насядаў. Здавалася, выхаду не было.

— У нас засталася па гранаце,—звярнулася да таварышаў Купрыянава.—Жывымі ворагу не здадзімся!

Партызаны адышлі да балота. Гітлераўцы пабаяліся лезці ў дрыгву. Гэта і выкарысталі народныя месціўцы. Яны прабраліся па багне на другі бок, вораг згубіў след. Пасля гэтага Клаўдзія Аляксандраўна яшчэ не раз удзельнічала ў баях, праяўляючы смеласць і знаходлівасць. За мужнасць і адвагу Савецкі ўрад узнагародзіў яе

орденам Айчыннай вайны і чатырма медалямі.

Пасля вызвалення Мінска Купрыянава вярнулася ў родны горад. Яна з вялікай радасцю даведалася, што пакінутыя ёю ў пачатку вайны на апеку супрацоўнікаў дзіцячага сада пяцёра дзяцей засталіся жывыя. Купрыянава адшукала іх сваякоў і вярнулася да любімай працы—пачала выходзіць дзяцей, загадваць спецдзетдома № 3.

...Радкі, радкі... Вось яшчэ бачу прозвішчы ў маёй запісной кніжцы: Гайдук Вольга Барысаўна. Яна нарадзілася ў вёсцы Ліпску пад Бягомлем. Член партыі з 1926 года. Вайна застала Вольгу Барысаўну ў Мінску на пасадзе сакратара выканкома Варашылаўскага райсавета дэпутатаў працоўных. Забраўшы важныя дакументы, яна эвакуіравалася ў Татарскую аўтаномную рэспубліку. Першае, што зрабіла Гайдук, прыехаўшы на новае месца, гэта напісала заяву ў Цэнтральны Камітэт партыі з просьбай адправіць яе ў тыл ворага. З Масквы адказалі: чакайце, выклічам. Але праходзілі месяцы, а выкліку не было. Вольга Барысаўна не пераставала напамінаць пра сябе. Нарэшце выклік прыйшоў. І ў чэрвені 1942 года яна ўжо дзейнічала на акупіраванай тэрыторыі, у Мінскай вобласці. Інструктар абкома партыі, яна бывала ў вёсках, гутарыла з жыхарамі, памагала ствараць падпольныя групы, падтрымліваць іх сувязь з партызанскімі атрадамі. Вольга Бары-

саўна вяла вялікую палітычную работу і сярод народных мсціўцаў, расказвала ім пра становішча на франтах, пра поспехі Чырвонай Арміі, выкрывала захопніцкую палітыку нямецкага фашызму. Яна пабывала ў вельмі многіх населеных пунктах і ў адзінаццаці раёнах рэспублікі. Часта здаралася так, што яе гутаркі перапыняліся сігналам «баявая трывога». І камуністка разам з партызанамі ішла ў бой. Вольга Барысаўна ўзнагароджана ордэнам Чырвонай Зоркі і чатырма медалямі.

...У Старых Дарогах пахаваны на брацкіх могілках падпольшчыцы - партызанкі Ганна Каралёва і Софія Бабакова. Гэтыя дзяўчаты доўгі час наводзілі страх на ворага. Яны ўключыліся ў падпольную работу летам 1941 года, адразу ж, як фашысты захапілі раённы цэнтр. Ганна і Соня вялі разведку, перадавалі партызанам звесткі аб варажым гарнізоне. Не паспеўшы, бывала, карнікі выехаць з пасёлка, а народныя мсціўцы ўжо чакаюць іх на дарозе. Значыць, атрад своечасова атрымаў вестачку ад падпольшчыц. Летам 1942 года гітлераўцы пачалі падзвіжы Каралёву і Бабакову. Дзяўчаты, атрымаўшы дазвол камандзіра атрада Аляксея Іванавіча Шубы (цяпер хірурга 1-га клінічнага аб'яднання г. Мінска), пайшлі ў лес, у рады партызан. Байцы здзіўляліся: калі толькі дзяўчаты адпачываюць? Заўсёды яны былі на баявых заданнях, хадзілі ў разведку, разносілі па вёсках

лістоўкі, дзяжурылі ў сакрэтах. Калі атрад граміў фашысцкія гарнізоны ў вёсках Сінява і Макарычы, Ганна і Соня знаходзіліся ў першых ланцугах атакуючых, трапіна стралялі па ворагу з аўтаматаў. А потым аказвалі медыцынскую дапамогу параненым таварышам.

Аднойчы дзяўчаты пайшлі на чарговае заданне. Але па дарозе трапілі на засаду. Не разгубіліся—смела ўступілі ў няроўны бой. Некалькі фашыстаў палягло ад іх куль.

— Здавайцеся!—крычалі гітлераўцы.

Каралёва і Бабакова адказвалі агнём. Неўзабаве ў іх скончыліся патроны. Праціўніку ўдалося захапіць партызанак у палон. Іх прывезлі ў Старыя Дарогі і некалькі дзён катавалі ў фашысцкім засценку.

— Пакажыце, дзе партызанскі атрад, будзеце жыць,—з гэтага пачынаў допыт гітлераўскі афіцэр.

Ганна і Соня маўчалі. Іх зноў білі, аблівалі халоднай вадой, каб прывесці ў прытомнасць, зноў дапытвалі. Дзяўчаты не прамовілі ніводнага слова. Тады разлютаваны гестапавец, бяссільны зламаць іх волю, загадаў павесіць патрыётка. Халоднай кастрычніцкай раніцай гітлераўцы прывялі Каралёву і Бабакову да цэнтральнага сквера, каля якога ўжо стаяла шыбеніца. Жандармы і паліцэйскія сагналі да месца пакарання народ.

У падранай вопратцы, з апухлымі і пачарнелымі ад

пабояў тварамі, але з горда ўзнятымі галавамі ішлі дзяўчаты на эшафот. Каты загадалі ім стаць на табурэткі, накінулі на шыі вяроўкі.

— Бывайце, таварышы! Верце, Чырвоная Армія разгроміць фашыстаў!

— Няхай жыве Савецкая Радзіма!

...З-пад ног дзяўчат былі выбіты табурэткі...

Гітлераўцы забаранілі людзям падыходзіць да шыбеніцы. Але ў той жа вечар да цэнтральнага сквера прабраліся смельчакі, знялі целы загінуўшых патрыётка і пахавалі на могілках. Партызаны з атрада А. І. Шубы пакляліся адпомсціць ворагу за смерць Ганны і Соні. На іх імёны быў заведзен лік забітых гітлераўцаў. Адважныя дзяўчаты аставаліся ў баявым страі.

У гады вайны тысячы жанчын і дзяўчат знаходзіліся ў партызанскіх атрадах, у падпольных арганізацыях, выконвалі абавязкі сувязных. Яны дзейнічалі разам з мужчынамі, праслаўляючы сваімі подзвігамі любімую Радзіму.

...На помніках і абелісках, у баявых дакументах ваенных дзён побач з імёнамі герояў-мужчын запісаны і героіскія жаночыя імёны. Кароткія, скупыя радкі... Радкі неўміручасці!

Р. МАЧУЛЬСКИ,
былы сакратар Мінскага
падпольнага абкома партыі,
камандзір партызанскага
злучэння, Герой Савецкага
Саюза.

Брэст. Яго ведаюць не толькі ў нашай краіне, а і за мяжой. Абаронцы Брэсцкай крэпасці—легенда Айчыннай вайны. У гэтых дамах на бульвары Шаўчэнкі жывуць працоўныя новыя прадпрыемстваў горада.

Фота В. Германа (БелТА).

Валя Раманішына.

любяць, паважаюць. Калектыў, дзе ты сама прыжылася, адчула і горыч няўдач, і радасць перамогі. А тут яшчэ сябры, майстар пачалі адгаворваць. Маўляў, работа тынкоўшчыцы цікавая, ганаровая. Нарэшце, і заробкі не бліяга. А каб стаць мантажніцай, вучыцца год у тэхнічным вучылішчы трэба. Зноў жа, работа не жаночая. Заўсёды пад адкрытым небам, на вышыні.

І ўсё ж Валя адважылася. Зноў села за парту. А потым была практыка, размеркаванне. Разам з Мікалаем атрымала пучэўку на камсамольскую ўдарную будоўлю — Луганскі камбінат ферасплаваў. Можна было б бясконца расказваць, як у летнюю спёку і студзеньскія сцюжы варыла камсамолка Раманішына (неўзбаве пасля заканчэння вучылішча Мікалай і Валя пажаніліся) на стометровой вышыні сталёвыя каркасы, як аднойчы зімою неасцярожна выпусціла пальчатку і больш трох гадзін працавала на трыццаціградусным морозе з голымі рукамі.

На камбінат часта прыязджалі замеж-

МАЛАНКІ НАД ГОРАДАМ

— Спі, сыноч. Спі, мая радасць...

Валя ледзь чутна дакранулася губамі да гарачага лобіка Валеркі, паклала на край ложка падушку: малое спіць неспакойна, яшчэ скінецца на падлогу. Ледзь чутна ступаючы, падышла да стала, села на табурэтку, раскрыла тоўсты сшытак з блакітнай вкладкай. Гэта іх, Раманішых, дзённік. Яе і Мікалая. Некаторыя лічаць, што дзённік трэба весці толькі аднаму і нікому яго не паказваць. Інакш, маўляў, прыйдзеца душою крываць. Не заўсёды напішаш тое, што думаеш. У Валянціны і яе мужа Мікалая няма сакрэтаў, якія б яны ўтойвалі адзін ад аднаго. Яшчэ як толькі пазнаёміліся, пакахалі адзін аднаго, далі слова быць ва ўсім і да канца шчырымі. Быў такі выпадак. Пасля навагодняга свята Валя запісала ў дзённіку такія словы: «Даўно не было такога цудоўнага настрою. У захапленні ад канферансье. Вясёлы, а як танцуе! Адна любата». Мікалаю паказала той запіс.

— Сапраўды, хлопец выдатны. З такім сумаваць не будзеш ні ў адной кампаніі, — зазначыў ён. Іншага адказу і не чакала Валя. Што гэта за сям'я будзе, калі муж не будзе давацца жонцы і наадварот.

Непрыстойна чытаць чужыя дзённікі. Але калі б вы, са згоды ўладальнікаў, вядома, прачыталі дзённік Раманішых, то яшчэ б раз пераканаліся, наколькі дружная, зладжаная гэта маладая сям'я, наколькі чыстыя, цёплыя пачуцці, светлыя думкі ў Валі і Мікалая.

Не падумайце, што на кожнай старонцы дзённіка — споведзь у пачуццях, прызнанне ў каханні. Той, хто паспраўднаму кахае, — не будзе гаварыць

пра гэта сваёй каханай. Яна разумее сама. Так і ў Раманішых. Пра пачуцці — ні слова. Усё больш пра работу, калектыў, пра планы на будучае. Запісы сціплыя, усяго тры-чатыры сказы. Але ў іх умяшчаецца ўсё галоўнае, што хвалюе, без чаго б жыццё стала нецікавым і звычайным. «Звараны апошні каркас. Заўтра — пуск аб'екта. А там — бывай, Луганск. Што за будоўля наперадзе?»

Луганскаму перыяду жыцця ў дзённіку Раманішых адведзена значнае месца. Яно і зразумела: там Валя і Мікалай пазнаёміліся, там упершыню пазналі радасць вялікай працоўнай перамогі. Зразумела, не абышлося і без няўдач, перажыванняў. Пачнем з таго, што Валі прыйшлося мяняць прафесію. Тынкоўшчыцай працавала дзяўчына. Работа падабалася. Былі поспехі. На Дошцы гонару ўдарнай камсамольскай будоўлі красавалася. Толькі неяк прыйшла на аб'ект, дзе працавалі мантажнікі-вышыннікі, і спынілася ўражаная. Высока ў небе, ледзь не пад аб'ёкамі, працавалі людзі. Адсюль, з зямлі, здаваліся яны на фоне велізарнай мачты маленькімі кропачкамі. У іх руках раз-пораз успыхвалі яркія маланкі. Гарачыя, цудоўныя. Там, дзе праходзілі яны, мацнейшым станавіўся метал, там, дзе праходзілі яны, сыпаўся на зямлю зорны дождж. Здаецца, усе свяцілы Сусвету сарваліся са сваіх арбіт і ляцелі ўніз. Цэлую гадзіну, нібы зачараваная, стаяла Валя ля падножжа сталёвай трапецыі. І з той хвіліны сама «захварэла» вышыняй. Дзе б ні была, што б ні рабіла, заўсёды бачыла перад сабой яркія маланкі ў руках людзей, непаўторнае відовішча зорнага дажджу.

Нялёгка пакідаць калектыў, дзе цябе

няя турысты. І кожны раз спыняліся яны на рабочай пляцоўцы, дзе працавала Валянціна, з захапленнем ківалі галовамі, шчоўкалі затворамі фотаапаратаў. Не кожны дзень убачыш дзяўчыну, якая працуе на такой вышыні, куды не кожная птушка ўзнімецца. Не было мяжы іх здзіўленню, калі даведваліся, што восемнаццацігадовая «міс Неба» выконвае за змену па паўтары-дзе нормы, што яна — дэпутат гарадскога Савета. «Такая маладая, а ўжо кіруе горадам!» — не верылі некаторыя турысты. Яшчэ больш захапляліся госці, пачуўшы адказ на сваё пытанне з вуснаў дзяўчыны. Валянціна няблага ведае нямецкую мову, слабой — англійскую.

Вядома, пра гэта вы не знойдзеце ні радка ў сямейным дзённіку Раманішых. Ні слова не напісана там і пра тое, як кіраўнікі Луганскага гарсавета ўгаворвалі Валянціну астацца ў іх горадзе, прапаноўвалі добрую работу, кватэру. Але такія ўжо непаседы Раманішых. Сябры называюць іх рамантыкамі. Валя і Мікалай тлумачаць гэта слова больш празічна. «Мы — мантажнікі, і наша месца там, дзе ёсць патрэба ў рабочых такой спецыяльнасці. Вось і тут — праведзі, што ў Магілёве будзеца лаўсанава завод — здалі ў багаж няхітрыя пажыткі — і ў дарогу. Тым больш, што Беларусь — радзіма Мікалая».

Не аркестрам, не кветкамі сустрэлі маладажонаў на будаўніцтве. Мікалая, праўда, прынялі адразу, а Валянціне прыйшлося сапраўдны бой даць начальніку аддзела кадрў. «Жанчын-вышынніц у нас няма. Здарыцца што — адказвай за вас», — бурчэў той, утаропіўшы нос у паперы. Прыйшлося дабіцца згоды началь-

ніка будоўлі. Камітэт камсамола падтрымаў.

Не пералічыць тых аб'ектаў, якія за два гады ўзьяла Валянціна Раманішына. Цэхі, склады, жылыя дамы. Менавіта тут, і ў Магілёве, на заводзе «Сантэхзапчасткі», дзе працуе зараз Валянціна, і нарадзіўся пачын, ініцыятарам якога была і Валя. Заклучаецца ён у наступным. Ні для каго не сакрэт, што будаўніцтва сучасных шматпавярховых будынкаў немагчыма без мантажнікаў, слесароў. Раней мантажнікі-зваршчыкі працавалі ў адной брыгадзе са слесарамі. Часта здаралася так: не паспеюць слесары справіцца своєчасова з работай або з нейкімі дэталямі здараецца заміна — у зваршчыкаў прастой. А потым, хочаш не хочаш — прыходзіцца памагаць ім рыхтаваць канструкцыі да зварачнага цыклу. Цяпер іншая справа. Зваршчыкі прыходзяць на аб'ект толькі тады, калі іх майстар прыме ад слесараў гатовы аб'ект. Поўнасьцю ліквідаваны ўнутры-зменны прастой, брак, у параўнанні з мінулым у два разы вырасла прадукцыйнасць працы. Сэканомлены мільёны рублёў.

Сёння пачын падхоплен па ўсёй краіне. У Магілёў набрацца ведаў едуць мантажнікі Масквы і Ленінграда, Ніжняга Тагіла і Запарожжа. Разам з іншымі рабочымі Валянціна Раманішына шчодро дзеліцца сваім вопытам з сябрамі, сама вучыцца ў іх і вучыць іншых.

«Сёння ў мяне радасны дзень. Валодзя і Гена здалі экзамен на разрад. У нашым палку папаўненне».

Гена і Валодзя, пра якіх піша ў сваім

дзённымі Валя, — яе вучні. Дзесяткі маладых хлопцаў і дзяўчат навучыла прафесіі мантажніка Валянціна Раманішына. У вольны ад работы час, у выхадныя прыходзіла яна з імі на аб'ект, расказвала, паказвала, як лепш зварыць у становішчы непаваротна-вертыкальным, як — у гарызантальным, раскрывала сакрэты зваркі.

А іх, аказваецца, многа, гэтых сакрэтаў. Чалавек, які ўпершыню прыйшоў на аб'ект, думае, што работа зваршчыка пачынаецца, калі з-пад электрода вырвецца першы сноп зорак. На самай жа справе, перш чым «запаліць маланку», зваршчык у думках ужо зрабіў серыю неабходных падлікаў — якой сілы павінен быць ток у даным выпадку, які зазор паміж дэталямі, якімі электродамі трэба карыстацца, і г. д. Як бачыце, без фізікі, электратэхнікі не абыдзешся. І Валянціна бярэ на работу канспекты.

Рэгулярна, раз у месяц, зноў жа пачынае Валянціна Раманішына, праводзяцца на заводзе спаборніцтвы на лепшага майстра ў сваёй прафесіі. У іх удзельнічаюць сотні маладых рабочых. Як правіла, праводзяцца яны ў нерабочы час. Больш удзельнікаў, больш балельшчыкаў прыйдзе.

Вось і ў той дзень, адкуль пачалі мы свой расказ, на заводзе «Сантэхзапчасткі» павінны былі адбыцца такія спаборніцтвы. На іх Валя ўскладала вялікія надзеі. Пяць яе вучняў упершыню павінны былі прыняць вогненны старт. І сама б не асталася ўбаку. Толькі вось сын захварэў. А Мікалай на рабоце.

Валянціна адклала ўбок дзённік, да-

стала з кніжнай палічкі томік Айтматава. Але не паспела прачытаць і старонку, як пад акном пачуліся знаёмыя крокі Мікалая.

— Як Валерка? — аднымі губамі зашаптаў ён.

— Тэмпература падае. Спіць.

— Ну і добра. А я так хваляваўся. — І, прыцягнуўшы жонку да сябе, ціхенька, каб не разбудзіць сына, сказаў:

— Сёння без абеду працаваў. Ведаў, што хочацца табе на спаборніцтвы.

— Дзякуй, любі. — Валянціна цмокнула мужа ў шчаку і хуценька пачала апра-нацца.

Мікалай, адхінуўшы фіранку, углядаецца ўдалечынь. Там, за снежнай смугой, бачны абрысы роднага завода, цягнуцца ў блакіт сталёвыя канструкцыі. Вось не-дзе ў вышыні бліснула адна, другая вя-сёлка. Вогненнай віхурай сыпанулі на дол зорныя кроплі.

— Тата, дзе мама? — прачнуўшыся, зашчабятў Валерка.

Мікалай узяў малога на рукі, паднёс да акна.

— Бачыш маланкі?

— Угу.

— Вунь тая, самая яркая — маланка нашай мамы.

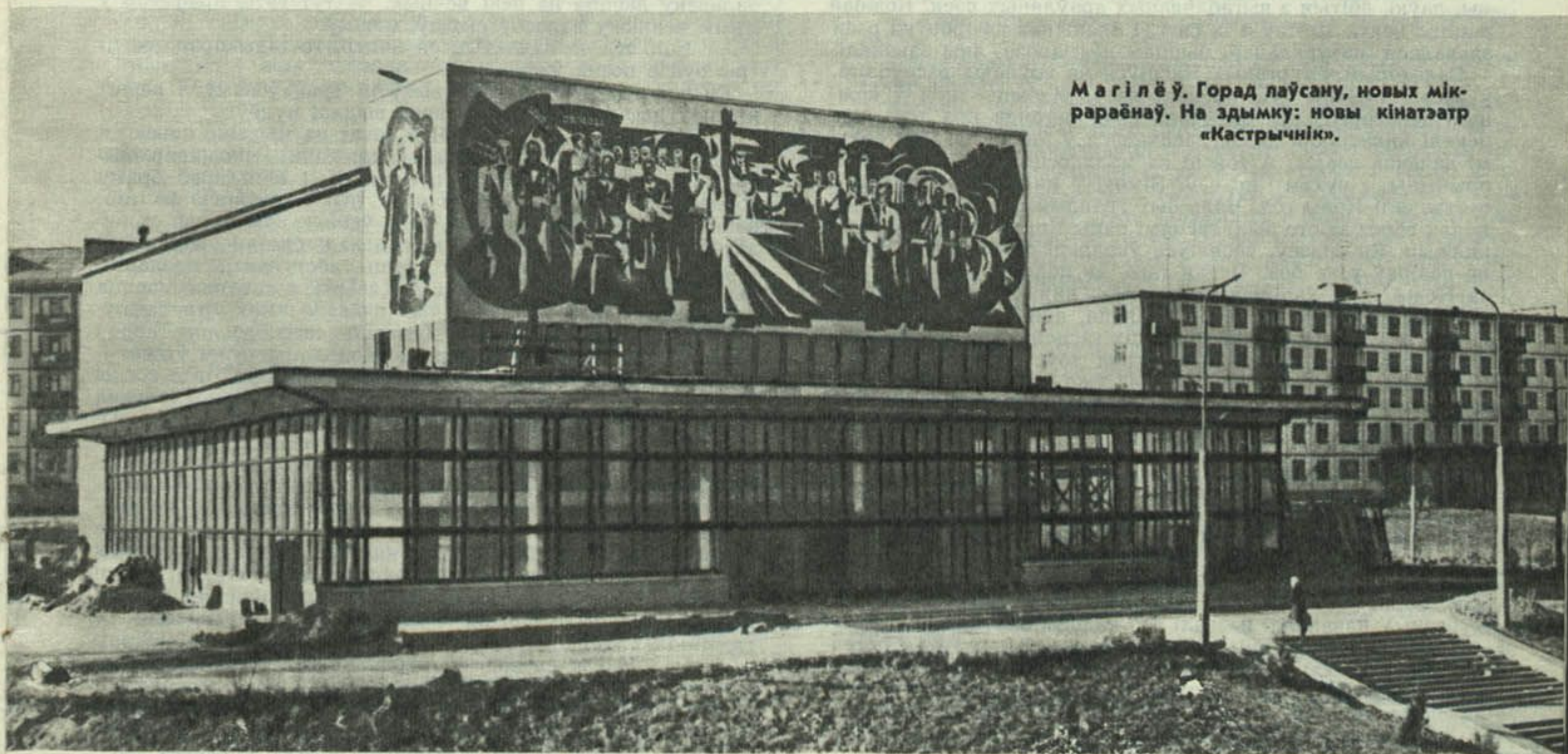
— А яна прынясе яе мне? — дапытваўся хлопчык.

— Абавязкова прынясе.

— І я буду трымаць яе ў ручках?

— Вырасцеш — сам запаліш сваю ма-ланку, — прытуліўшы сына да шчакі, ад-казаў Мікалай. І доўга-доўга яшчэ лю-баваўся вогненным танцам.

Ул. КАСЬКО

Магілёў. Горад лаўсану, новых мік-рараёнаў. На здымку: новы кінатэатр «Кастрычнік».

Раман САБАЛЕНКА

Апавяданне

Мал. К. Ціхановіча

Яго сюды прыслалі зноў зімою. І хлопцу здавалася, што тут не бывае ні вясны, ні лета, ні нават гразкай восені. Думалася, што тут заўсёды толькі зіма. І калі Алег хацеў намаляваць у думках «Курганы», то нават у самую гарачыню лета перад ягонымі вачыма ляжаў снег. А ў парку вытапаная наўпросткі дарога, па пояс у снезе дрэвы, лаўкі, збітыя з выгабляваных драўляных рэек. Кожнай раніцы нехта змятаў з іх снег, і блакітная афарбоўка рэек здавалася натуральнай, быццам на марозе яны закалелі.

Санаторый «Курганы» мясціўся на поўначы рэспублікі, у засені густога пушчанскага лесу. Мабыць, як і ў кожным санаторыі, тут бытавала свая легенда пра тое, што некалі княжацкая дачка закахалася ў княжыча з не вельмі далёкай асады. А той ці па маладосці, ці з якой іншай прычыны, і вухам не веў. Зімою ў княжацкіх палацах сустракалі Новы год. Баль быў грандыёзны. З усяго наваколля верст за сто былі гасцямі пані і падпанкі. Быў і той княжыч. Ён сядзеў, весяліўся ўводдалі ад княжны. Нават не пазіраў у яе бок. Пасля таго, як паднялі не адзін тост за Новы год, хапіліся, што няма княжны. Стары князь кінуўся шукаць па пакоях палаца, аднак нідзе не знайшоў. Тады ён падняў на ногі ўсіх гасцей, і пайшлі шукаць па парку. Княжну знайшлі пад тоўстым камлём елкі. Унураная ў футравы каўнер, яна ўжо і вочы заплушчыла, як нежывая. Напаўзамёрзлую яе прынеслі ў палац, і калі апытомнела, яе спыталі, з-за чаго яна хацела рашыцца жыцця. Адказала, што ва ўсім вінен малады княжыч, які на яе не хоча і вокам кінуць. Стары князь гэтак зірнуў на княжыча, што ў таго мо пахаладзела ў пятках. Улада і сіла князя распасціраліся на ўвесь край. Яго ўсюды баяліся, як агню. Збаяўся яго і княжыч. Неяк у канцы той жа зімы ён пасватаў княжну, і яна кінулася ў ягоныя абдымкі. Жылі яны свой век добра і згодна, і князь загадаў дворні насыпаць пад той елкай, дзе замярзала княжна, курган. У наваколлі назвалі яго капцом кахання.

І па сённяшнія дні ўжо ў наш час бытуе гэтая легенда. Яна ўжо гэтак абрасла барадою, што людзі думалі: мо і праўда была такая гісторыя. І міжволі кожны стараецца аглядзець той курган, як значную памятку мінулага. А легенда нібы жывасілам лезе ў вушы, у памяць, нават у сэрца кожнаму, хто прыязджае сюды.

На гэты раз прафесар доўга выстукваў, вымацваў лабаранта Алега Трацэўскага, нарэшце аўтарытэтна сказаў, што яму дарога ў «Курганы», і толькі зімою. Прыдбаная ім у лабараторыі хвароба больш нікуды не дазваляе. Дагэтуль хлопец ніколі не задумваўся, што можна жыць, а можна і не жыць на свеце. Яму здавалася, што жыццё чалавеку даецца на векі вечныя. А тут гэты прафесар у сівым венчыку валасоў сказаў хлопцу:

— Калі вы не падлечыцеся цяпер, то гады праз два ці тры будзе позна ўжо.

Ён і курортную картку выпісаў Трацэўскаму. І пазваніў некуды, каб там абавязкова выдалі пуцёўку.

І от Алег у «Курганах». Яго нават на машыне прывезлі сюды. Санаторый — гэта стары княжацкі трохпавярховы будынак. Збудаваны ён неяк вячком, і калі праз браму зойдзеш ва ўнутраны двор палаца, дык і там яшчэ фантан, нейкія выкрунтасы. Відаць, што ўсім гэтым князь хацеў аздобіць сваё жыццё. Будынак, а калі сказаць больш дакладна, курган, на якім ён стаіць, абступаюць пракаветныя сосны ды елкі. За соснамі — азёры, а там пачынаецца чарналесце. Зімовы аднастайны пейзаж шмат што выроўнівае: глядзіш на дрэвы і думаеш, што ўсе яны, апроч соснаў і елак, адной пароды. Усе яны пагрузлі ў снег і, здаецца, думалі свае невясёлыя думкі. Адно, што сосны і елкі і ў снезе здаюцца жывымі. Мо таму калісь і княжна з тае легенды пабегла пад елку шукаць сабе прытулку?

Першыя дні Алег не знаходзіў сабе месца ад бесклапотнасці. Разы чатыры за кароткі зімовы дзень ён выходзіў на тэрэнкур. Яму цікава было наглядаць, як паддаецца адлегласць яго маладым нагам: праз кожныя сто метраў яна адзначана была на тэрэнкуры адмысловым каменем з лічбаю. Алег задумаўся аб тым, што ён ніколі не ўяўляў сабе адлегласці, як матэрыяльнай велічыні, і яму цікава было ісці ад каменя да каменя і дзівіцца на гадзіннік, колькі прайшло часу. І хоць гэта быў марны занятак, усё ж ён займаў хоць на час хлопцаву цікавасць.

Дні стаялі добрыя. Быў памяркоўны наш беларускі мароз. Адпачынішчыкаў, ці, як іх тут завуць, хворых, цягнула ў парк. І пад Алегавымі нагамі парываў снег.

Пара, якая воблачкам ляцела з рота, асядала інеем на футравым каўняры. Добраахвотная стомленасць падабалася. Трохі толькі надакучыла хадзіць сюд-туд па адной дарозе тэрэнкура, і ён, выйшаўшы за агароджу, павярнуў налева і папраставаў саннай дарогай. Зімнік цялаваў па грэблі цераз азёры. У чарналесі направа і налева з яго збягалі дарожкі. Алег зноў звярнуў налева і пакрочыў санным следам. Неўзабаве дарога ўпёрлася ў велікавагы капец і там спынілася.

Алег стаў як застыглы. Здагадаўся, што гэта той самы «капец кахання». Алег ўявіў, як замярзала тут княжна, і аж холадна стала. На белым снезе капца, на самай вострай верхавіне яго хлопец, здаецца, убачыў жаночы сілуэт, і аж дрыжыкі прабеглі па целе. Чамусьці стала шкада княжну. Ён хуценька павярнуўся і пайшоў назад. Уруплены ў свае недарэчныя думкі, хлопец нічога не бачыў і не чуў. І раптам як не стукнуліся яны адно ў аднаго. Дзяўчына спытала:

— Скажыце, калі ласка, гэтай дарогай трэба ісці да капца кахання?

Ад нечаканасці Алег на момант разгубіўся. Перад ім стаяла дзяўчына і ўруплена, не спускаючы вачэй, глядзела на яго. Яна была ў караткаватай замежнай футравай бравэрцы. З-пад насунутага на лоб капара блішчэлі вочы. Яны ўтароплена глядзелі на Алега. Здавалася, што дзяўчына ў нейкі іншы бок і адвесці іх не можа. З прадаўгаватага прыгожага твару быццам сыпаліся малюпасенькія зорачкі. Падалі на снег і нікі.

— Ды унь відзён,—ачомаўся ад разгубленасці хлопец.

— Дык мо сходзім ды паглядзім разам?—загадкава спытала дзяўчына, і на яе пухлых шчоках з'явіліся ямачкі ўсмішкі.

Алегу гэтыя дзяўчыніны ямачкі здаліся чамусьці штучнымі. Хлопец падумаў, што трэба адмовіцца. Здалося, што яна вельмі нахабная і сама напрошваецца. А ў яго ні маладога жадання, нічога не адчуваецца ў грудзях. Але сказаў тое, чаго сам не думаў:

— Я першы раз тут. Але, калі ласка, я правяду!

— Давайце пазнаёмімся,—працягнула руку дзяўчына.— Стальмашук Ірына!

— Іра, значыцца?—спытаў Алег.

— Усе мае блізкія так мяне завуць. Можаче і вы. Дазваляю!

Паміж Алегам і Ірай, яшчэ гэтак мала знаёмымі людзьмі, неяк сама сабою знайшлася гаворка. Алег, што ведаў, раскажаў пра капец. Расказаў збольшага пра сябе, дзе ён вучыўся, дзе працуе. Ва ўсім адчувалася маўклівая скарга, што ў такім маладым веку ён як бы інвалід. Паскардзіўся на тое, што прафесар сказаў яму толькі зімою ездзіць у санаторый. У тоне Алегавай гаворкі, ва ўсім адчувалася невымоўная скарга. Ля капца прастаялі яны нямала, аж пакуль не памерзлі ногі. Іра, калі яны ўжо строіліся ісці, зірнула на капец і вымавіла:

— Небарака!

— Хто?—насярожыўся Алег.

— Княжна!

— Легенда! Я чуў, што на кожным курорце ёсць яны.

— Дык вы, мабыць, стрэляны верабей. Мо па два разы ў год на курортах бываеце? Мо бацькі такія, што грошай не шкадуюць?

Алег горка ўсміхнуўся ў адказ на дзяўчыніна запытанне. Хацеў сказаць, што ён памятае толькі аднаго бацьку—дзіцячы дом. Але падумаў: ці варта спавядацца перад зусім малазнаёмай дзяўчынай?

— ...Не шкадуюць!—пацвердзіў Алег.

Ні слова хлопец не сказаў і пра хваробу, ды, калі праўду казаць, ён і сам не ведае, што за хвароба ў яго. Мо прафесар выдумаў, што, бо нічога ж слухнага не кажа яму. Зноў жа такі ён не адчувае ніякага болю. Яму часам здаецца, што тыя, хто стогне, проста нецярплівыя людзі. А ў яго ніякай хваробы няма і быць не можа. Хіба што часам нападае нейкая душэўная панурасць і аж жыць не хочацца на свеце. Дык гэта ж не хвароба.

У Алега ўжо тыя гады, што трэба думаць, каб дзе да каго прыхінуцца. Не пражывеш жа свой век бабылём, нехацімцам! Ён жа вывучыўся. Мае ў руках неблагую спецыяльнасць, і, відаць, надыходзіць ужо той час, калі чалавек мае дбаць не адно пра сябе, але і яшчэ пра каго. Але дзіва ды і годзе: не тое што, каб шукаць сабе каго—Алег не мог глядзець на дзяўчат. Нейкая арганічная сіла нібы трымала яго на адлегласці ад іх. От вяртаюцца яны з Ірай у санаторый. Ідуць павольна, марудна.

Дзяўчына цягне нага за нагу. Алег бачыць гэта. Адчувае. І яму хочацца ўцячы ад Іры. Зірнуў раз, другі на дзяўчыну. Яна нішто сабе. Паглядная. Але яму не хочацца з ёй ісці. Не хочацца гаварыць. І на яе пытанні, звароткі ён адказвае што папала. Алег бачыць на яе ружовых шчоках ямачкі. Значыць, яна смяецца. Ёй весела. І ад гэтага яму становіцца яшчэ больш сумна. Ён заклапочаны такім абстрактным, далёкім, што на момант яму самому становіцца страшна.

Пасля таго разу, як яны хадзілі на капец кахання, Іра Стальмашук не адцуралася Алега Трацэўскага. Быццам знарок яна шукала выпадку сустрэцца з ім, хоць перакінуцца адным, двума словамі. Нечым запаў ёй у душу і ў памяць. У вялізным санаторным вестыбюлі штовечар наладжваліся гульні і танцы, і кожны раз Іра шукала вачыма Алега.

Учора да Іры заляцаўся мужчына не зусім маладога веку. Фацэтны, з маленькімі чорнымі вусікамі, ён думаў, што на яго дзяўчаты будуць кідацца, як на прынаду. Іра, калі ён залемантаваў прызнанні, знішчальна зірнула на яго і спытала:

— Скажыце, калі ласка, з кім вы дзяцей дома пакінулі?

Мужчына злосна паглядзеў на Іру, перасмыкнуў губамі, завярнуўся і моўчкі пайшоў шукаць сабе месца ля сцяны.

Тым часам Алег сядзеў у пакоі. Ён чуў пералівы гармоніка, і яны здаваліся яму вельмі немілагучнымі. Гэтыя дні Алег чытаў раман нейкага замежнага аўтара. Героі праз усю кніжку шукалі адно аднаго. Год таму назад такое здалася б хлопцу натуральным. Цяпер жа ён чытаў з такім адчуваннем, быццам рынаў у нейкі іншы свет. Не верылася ў тое, што людзі могуць шукаць адно аднаго, што яны ў нейкі момант могуць паразумецца і, як тыя струны, загучаць ва ўнісон. Сугучнасць пачуццяў для яго была цяпер як бы проціпаказана. Ямачкі на Ірыных шчоках, якія стаялі ў яго перад вачыма, здаліся яму не натуральнымі.

Вечарэе зімою рана. Не паспееш наглядзецца на дзень, а ўжо вечар. А вечары бавяцца, як знарок. Алег так зачытаўся, што страціў адчуванне часу. Раптам пачуўся грук у дзверы, і яны расчыніліся. У пакой уляцела, як вецер, Іра.

— Што вам тут трэба?—толькі сказаў Алег.

— Вы? Вы? Прабачце! Прабачце! От праклятыя! Гэта ж яны ўвапхнулі мяне!—апраўдвалася Іра.

— Што вам тут трэба?

— Нічога! Нічога!—як не закрычала са злосцю Іра.— Мяне ўвапхнулі, я не сама,—сказала яна і дапытліва паглядзела на Алегаў твар, на якім, апроч спалоху і разгубленасці, дзяўчына нічога больш не ўгледзела.

— Прабачце яшчэ раз, дабранач,—зачыніла дзверы Іра.

У калідоры дзяўчыне захацелася расплакацца. Ніколі такое знявагі і такое няўвагі яна не адчувала да сябе.

Хлопец ёй спадабаўся ў часе тае першае выпадковай сустрэчы. Іра нават тады падумала, што мо заўсёды чалавечае шчасце пачынаецца з выпадку. Алег сапраўды паглядны. Вышэй сярэдняга росту, ён стройны, гонкі. Спачатку здаецца нібы нейкім баязлівым, сарамяжым, і гэта вабіць да яго. Мо гэта прывабіла і Ірыну? Колькі ўжо вечароў запар яна, як толькі пакладзе галаву на падушку, думае пра хлопца. Нават у сон колькі разоў прыходзіў Алег. Здаецца, дакранаўся да яе рукою, і дзіва, гэта было вельмі жаданым, прыемным. Дык гэта ж у сне, а каб у сапраўднасці? У часе абеднаў ці вячэр дзяўчына не спускала вачэй з таго стала, дзе сядзеў Алег. Аднак колькі ні глядзела, хлопец не звяртаў на яе ўвагі. Еў так увішна, быццам прыехаў з галоднага краю.

Тое, што Іра быццам незнарок увалілася ў Алегаў пакой, не было выпадковасцю. У адпачываючых была завядзёнка кожны вечар перад сном пашпацыраваць па марозных дарожках парку. Гэта і сёння ішлі яны на пагулянку. Дзяўчаты ведалі, у якім пакоі жыве Алег Трацэўскі. Іра мо каторых і падпрасіла, каб яны ўвапхнулі да яго, і яны ўдваіх пойдучы на вячэрні шпацыр. Абыякавасць Алега нават аздачыла Іру. Яна не ведала, што і падушца, ужо сама сябе пачала пераконваць, што ў яе пачуцці было больш спартыўнага інтарэсу, чым сапраўднага імкнення.

Пасля таго вечара яна пачала саромецца Алега, унікаць сустрэч з ім.

Можа б і зусім забылася тая курортная гісторыя, згубілася ў нетрах часу, не пакінуўшы следу ні ў памяці, ні ў сэрцы, калі б той самы прафесар, які паслаў Алега ў

ЯК РОДНЫ ДОМ

Усё маё жыццё непарыўна звязана з Мінскім аўтамабільным заводам. Калі ў маі 1946 года я ўпершыню пераступіла заводскую прахадную, ён быў зусім непадобны на той прыгажун-гігант, якім паўстае перад намі сёння. Памятаю цесныя, няўтульныя майстэрні з старымі трафейнымі станкамі і нас, зусім яшчэ юных хлопцаў і дзяўчат, што прыйшлі сюды па камсамольскіх пуцёўках. Прыйшлі, каб стварыць у рэспубліцы першынец аўтамабільнай прамысловасці.

І мы выканалі тую нялёгкую місію, што выпала на нашу долю. Ужо на кастрычніцкай дэманстрацыі ў дзень 30-годдзя з дня нараджэння Савецкай дзяржавы ў святочнай калоне ішлі першыя пяць аўтамабіляў, сабраныя на нашым заводзе.

А сёння нашы «МАЗы» добра вядомы не толькі ва ўсіх кутках Радзімы, але і далёка

за яе межамі. Мінскія аўтамабілі экспартуюцца ў 43 краіны свету. Яны зарэкамендавалі сябе магутнымі і надзейнымі, паспяхова канкуруюць з аўтамабілямі вядомых замежных фірм.

І як прыемна ўсведамляць, што ёсць у гэтым і мой уклад! На нашым участку мы робім шпані для адліўкі дэталей аўтамабіляў. Справа нялёгкая. Але сёння сваю спецыяльнасць шпанёўшчыцы я не памяню ні на якую іншую.

Праўда, і цяпер, даведаўшыся, што я працую ў ліцейным цэху, некаторыя дзіўляцца: «Ці ж гэта для жанчыны праца?» А я ж прыйшла на завод, калі мне было толькі семнаццаць. Ні спецыяльнасці, ні ведаў. Было толькі гарачае жаданне працаваць, памагчы роднай рэспубліцы хутчэй залячыць цяжкія раны вайны. Пачала вучыцца, потым стала шпанёўшчы-

цай, а затым і брыгадзірам. Ва ўсім памагалі мне старэйшыя таварышы. І асабліва ўдзячна я Пятру Цімафеевічу Дабракову — майму першаму вытворчаму майстру.

Успомніла я яго і ў той знамянальны дзень, калі мне прысвоілі званне Героя Сацыялістычнай Працы. Так высока ацаніла Радзіма маю сціпую працу. Дзякуй роднай Камуністычнай партыі, Савецкаму ўраду, якія памаглі мне, простае вясковай дзяўчыне з Гомельшчыны, стаць кваліфікаваным спецыялістам, грамадскім дзеячом.

На сцягу майго роднага завода ззяе ордэн Леніна. Наш калектыў мінскіх аўтамабілебудаўнікоў узнагароджан Памятным сцягам ЦК КПСС, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Савета Міністраў СССР і ВЦСПС у гонар 50-годдзя Вялікага Кастрычніка. Такая высокая ацэнка нашай працы натхняе на новыя подзвігі ў імя Радзімы.

Усіх нас, стваральнікаў магутных «МАЗаў», радуе, што з

галоўнага канвеера сыходзіць усё больш і больш аўтамабіляў. Радуе і тое, што побач са старымі карпусамі ўзнікаюць новыя цудоўныя будынкі. Усё больш і больш механізуецца наша праца. На службу людзям прыходзяць навейшыя станкі і абсталяванне, апошнія дасягненні айчынай навукі і тэхнікі. У гэтым мы бачым бацькоўскія клопаты партыі і ўрада аб простых працаўніках.

З кожным годам паляпшаецца і матэрыяльны дабрабыт рабочага чалавека. Гэта яскрава бачна на прыкладзе нашага завода. Гарадок мінскіх аўтамабілебудаўнікоў няспынна расце і прыгажэе. Тут 18 дзіцячых садоў і ясляў. Напярэдадні свята Вялікага Кастрычніка ў новым 9-павярховым доме справілі наваселле многія сем'і аўтазаводцаў.

Я ганаруся тым, што з'яўляюся членам шматтысячнага калектыву мінскіх аўтамабілебудаўнікоў.

Н. ЯКУБОВІЧ,

Герой Сацыялістычнай Працы, член ЦК КП Беларусі.

«Курганы», абслухаўшы, выстукаўшы хлопца, праверыўшы вынікі аналізаў, не сказаў:

— Бацюхна мой, дык вы ж малайчына. Вы ж, дзякаваць богу, перахадзілі цяжкую напасць. Мабыць, маладосць сваё ўзяла? Але, як прынята ў медыцыне, гэта толькі пачатак. Заўсёды трэба замацоўваць першыя поспехі. Паспрабуем вас паслаць у «Курганы» разок вясною. Паглядзім, як яно будзе.

Алег слухаў старога прафесара і радаваўся. Цяжка сказаць, чаму ён радаваўся: ці таму, што маладосць узяла верх над немаччу, ці таму, што паедзе ў «Курганы».

Алег успомніўся той выпадак, калі Іра Стальмашук ускочыла ў ягоны пакой. Чамусьці захацелася, каб ён паўтарыўся. Чаму ён тады не паспачуваў, ні нават не паратаў з дзяўчыны, з яе дураслівасці? Падумалася, што каб гэта здарылася цяпер, ён бы скарыстаў гэты выпадак, як зачэпку да больш блізкага знаёмства. У глыбіні Алегавай душы жыло пачуццё радасці, калі ўспаміналіся «Курганы». Чамусьці Іра, як жывая, уставала перад вачыма. Ён бы цяпер пашукаў яе. Але як жа будзеш шукаць у вялікім горадзе, калі нават прозвішча вылецела з памяці? Застаецца толькі надзея на выпадковую сустрэчу, але яна такая няпэўная, што на яе і спадзявацца не варта. Ва ўсякім разе, ідучы на раб'ту ці з работы, едучы ў тралейбусе, Алег прыглядаўся да людзей, хоць і ведаў, што ўсё гэта марна.

Вясна ў гэтым годзе ішла дружна. Снег, хоць яго і многа было насыпана за зіму, неяк увачавідкі растаў і схлынуў патокамі ў рэчкі і вадаёмы. Нейк хутка сагнала з балот і лугоў ваду, і адразу ўсё зазеленела. Алег ехаў аўтобусам па шырокай роўнянчай асфальтаванцы. Разпозраў ён глядзець у акно, і душа яго аж спявала ад радасці. За гарадам на палявым прасторы стала лёгка дыхаць. Прачынілі акенца аўтобуса, і здавалася, што не паветра лілося ў яго, а само здароўе. Алег стараўся намаляваць сабе ва ўяўленні вясновыя «Курганы», але ніяк не мог. Жывасілам лезла ў памяць сівая зіма, і яна, Іра. Ён ужо нават забыў, у што яна была апранута. Помніліся толькі ямачкі на шчоках. Усю дарогу яны не давалі хлопцу быту. Ён аж рукою махнуў: «А ну вас!»

За павароткаю дарога пайшла полем, і далёка-далёка было відно ўперад. А вунь і зялёнае прасцірадла! Гэта, мабыць, яны, «Курганы». Зялёны масіў — то парк. А ў засені дрэваў — сам замак.

Машына прыйшла на нявельмі вялікі пляц перад старажытным касцёлам. Пасажыры заспяшаліся выходзіць, нібы за дарогу ім вельмі надакучыла сядзець. Аўтобус далей не ішоў нікуды, і Алег бавіўся. Захацелася ўспомніць, паглядзець не так на сам гарадок, як на вясну ў ім. Несучы перад сабою невялічкі чамадан, ён паволі паклыпаў да мураванай брамы, праз якую можна было выйсці на дарогу-алею санаторнага парку. На прысадах старажытных дрэваў — ліп і клёнаў — молада шапацела пад лёгкім вясновым ветрыкам роснае светла-зялёнае лісце. Алегу захацелася пабавіцца, пастаяць і мо пагаманіць маўкліва з дрэвамі. Зялёнае прасцірадла паркавага лесу вабіла Алега, і яму захацелася ісці не ў сам санаторый, а кінуцца на алею тэрэнкура, дайсці да самага возера і прамерыць крокам адлегласць. Мо нават схадзіць да кургана кахання і паглядзець, які ён цяпер. Хлопцу здавалася, што там ён стрэне Іру.

У санаторыі Алега пазналі. Ён папрасіўся ў той самы пакой, у якім жыў першы раз. Але ў пакоі доўга не засядзеўся. Праз якую гадзіну ён ужо хадзіў па парку. Шукаў знаёмых мясцінаў і не пазнаваў іх цяпер. Вясна ўсё з'іначыла, перарабіла на свой лад. Пад нагамі ўрачыста шамрэў жвір тэрэнкура, і гэтае шамрэнняе хлопцу здавалася музыкой. Хлопец усяму радаваўся, а больш за ўсё свайму незвычайнаму вясноваму пачуццю. Ён жа думаў, што яно ніколі не вернецца. А яно вярнулася.

На курганчыку ля возера хлопец трошкі пабавіўся. Вочы яго сягалі ў прастор, і ім добра, прыемна было бачыць сіняватую смугу вясны. Над возерам, чыркаючы крыллем па вадзе, ляталі няцішныя ластаўкі.

Хто яго ведае, колькі б прастаяў на курганчыку Алег, калі б нехта зусім блізнячка не падышоў да яго.

— Ці я не памылілася? — пачуўся знаёмы Алегу голас.

Хлопца аж скаланула. Ён па-салдацку павярнуўся кругом і ўтаропіў вочы на дзяўчыну. Ён бачыў, як ямачкі то знікалі, то большалі на шчоках.

— Дый сапраўды я, мабыць, не памылілася! — радасна сказала дзяўчына.

— Не памыліліся! — адгукнуўся ўпэўнена Алег.

— Вясна! — сказала Іра і ўзяла хлопца пад руку.

— Вясна! — пацвердзіў ён і бліжэй прыхінуўся да Іры.

— Куды пойдзем? На курган кахання? — спытала Іра.

— Так! Туды!

ГРЫНЮКІ

М. ТЫЧЫНА

Нарыс

Фота Ул. Вяхоткі

Калі злезці з аўтобуса, што ідзе са Слуцка на Пагост, ля «Вольчынага гаю» (так завецца сасновы барок, пасаджаны ў дваццатыя гады мясцовай актывісткай Вольгай Цімафееўнай Капацэвіч) і прайсці метраў сто ўправа, то можна апынуцца ля ракі. Срабрыстай істужкай пятляе яна паўз агароды і прысады, несучы свае спакойныя воды далей, да Салігорска. Хлапчукі ля моста сядзяць з вудамі, чакаюць «удачы». У іх я і спытаў, дзе жыве Наталля Пятроўна Грынюк.

— Якая? — абазваўся вастрасны, з рыжай капой валасоў, хлопец у ватоўцы. — Можна вам тую, у якой многа дзяцей?

— Ага.

— Налева па вуліцы і ў самы канец. Там у любога спытаеце — пакажа. Я не быў у Ісерна гадоў пяць і цяпер не пазнаваў вёску. Дамы ўсё новыя, на падмурках, пад шыферам і жалезам, шмат садоў. Пастукаўся ў хату.

Цішыня. Заходжу — у доме ні душы. Я ўжо збіраўся выйсці на вуліцу, як на двары пачуўся гоман. Мне здавалася, што я ўбачу стомленую гадамі, вайной, безліччу клопатаў жанчыну. А насустрач мне ішла чысценькая, танклявая кабета, светла-шэрыя вочы свяціліся гумарам, і толькі ледзь прыкметная туманная павалока выдавала ўжо немалады ўзрост Наталлі Пятроўны.

— Вашы? — кінуўшы на стайку хлопчыкаў і дзяўчынак, спытаў я.

— Унукі, — адказала жанчына. — Мае ўжо вялікія. Адзін Сярожка, ён у мяне апошні, у трэці клас ходзіць. А гэта даччыныя. Вось я ім па скібцы хлеба з маслам дам і выпраўлю з хаты.

Атрымаўшы ежу, унукі шмыганулі за дзверы.

— А дзяцей колькі ў вас?

— Трынаццаць, сыноч. Нарадзіла

шаснаццаць, трое ў маленстве памерлі. Хутка паўсяла будзе нашага гринюкоўскага роду.

Яна задумваецца на хвіліну, ледзь прыкметная ўсмішка прабягае па яе маладжавым твары. Пра што яна ўспомніла?

...Наталлі было семнаццаць, калі сустрэла яна тут, у Ісерна, сваё каханне. Спадабаўся дзяўчыне Ваня Грынюк — шчыры і працавіты, але бедны сялянскі хлопец. Таму бацька Наталлі, чалавек крутога норава і старарэжымнага погляду на сям'ю і шлюб, сказаў:

— За Грынюковага галадранца? Забудзь, дзеўка, пра яго.

— Не дазволіш — уцяку сама да яго, — смела глянуўшы ў вочы грознаму бацьку, выпаліла дзяўчына, хавваючыся за спіной у маці.

— Пасмей толькі, вось гэтымі рукамі задушу! — кіпеў бацька.

— Нічога, тата, не выйдзе. Гэта вам не даўнейшыя парадкі, каб выдаваць дзяўчат замуж за багатых ды нялюбых. У нас цяпер Савецкая ўлада...

А праз дзён два ўся вёска Цясова гаварыла пра тое, як Іван Грынюк «украў» Петрусёву дачку.

— Не паспела я агледзецца на новым месцы, — успамінае Наталля Пятроўна, — як бацька прыехаў — і адразу ў хату. Свякруха ведала яго круты нораў і схавала мяне ў каморы. Пашу меў бацька, пачартыхаўся і паехаў назад. А праз два месяцы прыехаў зноў, даў сваё блаславенне. Адным словам, з замужствам у мяне атрымалася, як у той «Паўлінцы»...

Вырасталі дзеці. А тут і вайна. Мужа забралі на фронт. Асталася Наталля Пятроўна з пяцёркай дзяцей. А калі над Слуцкам у канцы чэрвеня сорака першага года паласкалася сцяна агню, у доме паявіўся яшчэ адзін чалавек. Ён, як і ўсе нованароджаныя, крычаў на ўсю сілу лёгкіх, нібы

стараўся заглушыць тупат каваных нямецкіх ботаў, што раздаваўся на вуліцы...

Вярнуўся з фронту муж. Ваню (так звалі таго, што нарадзіўся на чацвёрты дзень вайны) ішоў пяты гадоў. У хаце з кожным годам становілася цясней за сталом, на ложках. Прыбаўлялася сям'я. Наталля Пятроўна хадзіла на работу, хоць ясляў тады не было. Ды шмат чаго не было тады, у пасляваенныя гады! Ні добрага магазіна, ні прыгожых дамоў, ні клуба. Але і тады ні Наталля Пятроўна, ні Іван Ігнатавіч ні разу не сказалі пры дзецях нічога дрэннага пра калгас, пра вёску, не вучылі іх «прамудрасцям» жыцця, сэнс якіх зводзіцца да аднаго: як хутчэй выправіць любімае дзіцятка ў горад, каб «было не горшае, чым у людзей».

— Прыйдзе свята і на нашу вуліцу, — гаварыў за сталом бацька, гледзячы, як дзеці ўмінаюць за абедзве шчакі бульбу з агуркамі. — Вось і сёлета больш выдалі на працадзень. З хлебам будзем. І грошы заводзяцца...

Потым браў буханку хлеба і па большай лусце падаваў старэйшым дзецям, якія ўжо хадзілі на работу разам з ім.

А мацней за ўсякія павучанні дзейнічаў на дзяцей, на фармаванне іх поглядаў, прывычак асабісты прыклад бацькоў. Яны добрасумленна хадзілі на калгасную работу і тады, калі на працадзень прыпадалі грамы хлеба і лічаныя капейкі, і тады, калі жыццё ўвайшло ў каляіну і сёй-той з адыходнікаў (а такіх у вёсцы было шмат) стаў вяртацца да роднага парога.

Наталля Пятроўна працавала даяркай, свінаркай, а ў апошнія гады — у гародніцкай брыгадзе. Там, у садзе, і Іван Ігнатавіч зараз працуе, хоць мог, як пенсіянер, сядзець дома. Наталля Пятроўна таксама на пенсіі ўжо.

— Ты, Пятроўна, магла б ужо і адпачыць, — гавораць ёй іншы раз суседзі.

— А што вы думаеце. — адказвае жанчына. — Дзеці ў мяне не скупыя і жывуць усе добра. Зайду да Грышкі, да Івана, да Петруся ці Мікалая — пачастуюць і чаркай, і скваркай, абы апетыт быў. І дачкі мяне шануюць, дзякуй богу. Толькі як жа мне без работы цяпер, калі жыццё стала радасна і весела? Ці ж я ўломак які? А здароўе, дзякуй богу, яшчэ ёсць.

— Ты, мабыць, не можаш і дня прабыць без свайго Івана, — жартуюць кабеты. — Як тыя маладыя...

— Куды іголка, туды і нітка, — смяецца Наталля Пятроўна. Убачыўшы побач сына, пытаецца:

— Васіль, колькі ў мяне летась было працадзён?

— Чатырыста пяцьдзесят, мама, — адказвае з гонарам сын. Яму васемнаццаць, прыехаў на практыку ў калгас. На трактарыста вучыцца ў Слуцку, хоча ў сваім калгасе ўладкавацца на работу.

Падрасталі дзеці, звінелі вяселлі. Некалькі секунд Наталля Пятроўна маўчыць, думае, нібы штосьці падлічвае пра сябе.

— Ужо, сыноч, дзевяць вяселляў справіла. Нікога не пакрыўдзіла. Дзяўчатам сякі-такі пасаг выдзяляла. Падрастуць да нявест Наташка і Галя — і ім спраўлю. Васільку — таксама. Яшчэ год-другі — і жаніх.

— І ніхто з дзяцей не пайшоў у горад? Салігорск жа побач, ды і Мінск недалёка, — заўважаю я.

— Вось так і не пайшлі, — ажыўляецца жанчына. — Канчалі сем-восем класаў і аставаліся ў сяле. Не скажу, што былі мае дзеці не здатныя да навукі. Праўда, пасля вайны цяжка было нам з бацькам вучыць іх у інстытутах, самі разумеюць. Але мы нікога і не спынялі. Маглі і на шахты ў Салігорск ісці, як гэта рабілі многія. Толькі я часцей чула іншае: «Нікуды, мама, я не паеду, можна жыць і тут». Ганна неяк падалася на заробкі ў Карэлію. Пабыла з год і дала цягу дамоў. Ды яшчэ мужа прыхапіла. Вунь іх хата, адсюль відно. Абое ў калгасе робяць. Домік пабудавалі. Добра жывуць. А ў двары, на загуменнях, можа бачылі дом новы — гэта Грыша. Крокаў за сто адсюль — Алена жыве. У яе муж азербайджанец, Саша Аліеў, на калгаснай пажарцы працуе. Чалавек добры. Спакойны такі, разважлівы. Двое дзетак ужо маюць.

— Нялёгка было гадаваць такую армію, — зазначаю я, гледзячы на жылістыя, пасівераныя рукі Наталлі Пятроўны.

— Вядома. Але ў нас у сям'і кожны меў свой абавязак, як тыя мурашкі ў мурашніку. Скажам, раніцой. Пакуль я даю карову, дзяўчаты бульбы наабіраюць, натаркуюць, дранікаў напякуць. Хлопцы хто па дровы, хто па ваду, а хто ў краму па хлеб бяжыць. Дармаедаў не было. А як жа інакш? Хіба я справілася б адна, каб кожны не ведаў сваіх клопатаў? І слухалі яны нас з Іванам. І цяпер слухаюць, дарма што ўсе дарослыя.

Мне здаецца, што адным з важных «козыраў» у арсенале выхаваўчых сродкаў гэтай жанчыны было яе жыццёлюбства, што не сцерлася з гадамі.

Гэта не ўся сям'я Грынюкоў — гэта толькі тыя, хто аказаўся ў Ісерне. Усіх Грынюкоў з дзецьмі, мужамі, жонкамі і ўнукамі наля 60.

Сын Вася ідзе ў армію. Наталля Пятроўна развітваецца перад адпраўленнем.

Гумар і цяпер іскрыцца ў сінх вачах жанчыны, і яна не праміне, каб не пажартаваць з Васілька, з Ганны, з унукаў.

...У нядзелю, у святочныя дні ў доме поўна гасцей. Прыходзяць сыны, дачкі, унукі. Наталлі Пятроўне іншы раз цяжка і сказаць, дзе канчаецца яе сям'я. Хіба дзеці толькі тыя чацвёрка — Васіль, Наташа, Галя і адзінаццацігадовы Сярожка, што жывуць з ёю і мужам? Вось заходзяць сыны — Пятрусь, Іван, Мікалай, Грыша. Загарэлыя, такія падобныя да маці. Паляводчы, жывёлаводы, механізатары. А вось і дачкі. Варвара — даярка, муж яе ў паляводчай. Ганна, Вольга, Алена таксама ў брыгадзе працуюць. Усе замужнія.

Гудзе, гамоніць, смяецца і пачынае дынастыя Грынюкоў. Нехта знімае са сцяны гармонік. А на сталі дымяць талеркі з баршчом, узвышаюцца горкі сала, каўбас, сыру. Цяпер у доме ёсць і хлеб і да хлеба, пачаставаць нават такую сямейку не праблема.

А яшчэ радуецца мацярынскае сэрца, што сыны і дачкі жывуць у сям'ях дружна...

...Ідзе па вуліцы жанчына. Ростам невялікая, сціпла апранутая, але лёгкая і рухавая, быццам не на работу спяшаецца, а на Ігрышча. І вочы — чыстыя, радыя сонцу і жыццю, выпраменьваюць нейкую ўнутраную радасць. І нясуцца ёй насустрач з двароў прывітальныя словы ад сыноў і дочак, ад унукаў, якіх ужо дваццаць чатыры: «Мама, добрай раніцы!». «Бабулька, пагуляй з намі!». А яна адказвае на прывітанні, затрымаецца на хвілінку ля брамкі, выслухае дачку ці сына, паглядзіць па галоўцы ўнука і ідзе далей — трэба паспець на работу.

Разросся грынюкоўскі род, нібы тыя сосны ў барку над ракой, глыбока пусціў каранні ў зямлю дзядоў і прадзедаў. І не хоча ён іншай долі, чым вырошчваць хлеб, дыхаць настоем на рацэ паветрам, будаваць і аздабляць плёнам руплівых рук свой калгасны дом.

Вёска Ісерна, Слуцкі раён.

З АПРАВІЎШЫ пад квяці-
стую касынку пасму чор-
ных валасоў, жанчына па-
вярнула на асфальтаваную да-
рожку, што вяла да новага
шматпавярховага дома. Калі
падышла да ганка, насустрач
падняўся з лаўкі чалавек сярэд-
ніх год.

— Добры дзень, Вольга Сямёнаўна,— прывітаўся ён. Уба-
чыўшы ў руцэ жанчыны сет-
ку, поўную прадуктаў, збянтэ-
жыўся:— Прабачце, што патур-
баваў у такі час. Я да вас з
просьбай...

— Заходзьце, калі ласка, у
хату,— ветліва ўсміхнулася
Вольга Сямёнаўна.

Уважліва паглядзела на ча-
лавека, прыгатавалася слухаць.

— Разам з жонкай я працую
на ліцейна-механічным заво-
дзе,— пачаў свой расказ Міка-
лай Пазняк.— Нядаўна ў на-
шай сям'і прыбавіліся два ча-
лавекі. Вялікая радасць, але ж
учацвярых жыцц на прыватнай
кватэры цяжка. Але сталі раз-
мяркоўваць кватэры ў новым
доме— і мне адмовілі: «Чарга
не падышла. Пачакаеш».

Пазняк цяжка ўздыхнуў і апу-
сціў вочы. Не хацеў, каб чужы
чалавек бачыў яго боль...

— Вы не хвалойцеся,— Воль-
га Сямёнаўна дакранулася ру-
кой да яго пляча.— Прыеду са-
ма на ваш завод, пастараемся
разабрацца.

Дэпутата Вярхоўнага Савета
БССР Вольгу Сямёнаўну Куроў-
скую сустрэлі ў заўкоме ветлі-
ва. Але даведаўшыся аб пры-

чыне візіту, спахмурнелі, нават
дырэктар Ігар Іванавіч Альшэў-
скі папракнуў: «Няма чаго
ўмешвацца, самі разбяромся».

А Куроўская пераканалася:
пры размеркаванні кватэр быў
парушан самы святы прын-
цып—справядлівасць. Раней
завод не меў свайго жылля. Ра-
бочыя становіліся на чаргу ў
гарышканкоме. Калі ж паявіла-
ся магчымасць будаваць ква-
тэры за кошт прадпрыемства,
заўком пачаў устанаўліваць
чаргу. У ліку першых апыну-
ліся тыя, хто «раней даведаў-
ся» пра гэта.

Вольга Сямёнаўна прапана-
вала правесці новае пасяджэн-
не заўкома, на канкрэтных
прыкладах пераканала яго чле-
наў перагледзець спісы. Ад-
надушна вырашылі аддаць пе-
равагу тым, хто мае вялікі стаж
работы і знаходзіцца ў цяжкіх
жыллёвых умовах. Сярод нава-
сёлаў быў і Мікалай Пазняк.

Добрым словам успамінае
дэпутата і рабочы нашага за-
вода Барыс Мелічэнка. У яго
таксама было цяжка з жыллём.
Калі праходзіў службу ў арміі,
то чамусьці быў выкраслены са
спісаў. Члены заўкома за гэты
час змяняліся, і разабрацца
было цяжка. Аднак Вольга Ся-
мёнаўна памагла... Цяпер Ба-
рыс з жонкай і дзіцем жывуць
у новай двухпакаёвай кватэры.

ДЛЯ ЛЮДЗЕЙ

Прынцыповасць, сардэчная
цеплата, заўсёдная гатоўнасць
прысці на дапамогу людзям—
за гэта любяць і паважаюць
Вольгу Сямёнаўну Куроўскую,
маляра трэста «Мазырсельбуд».
Вялікі і нялёгкі шлях прайшла
яна, зведала цану чалавечай
дружбы і ўзаемавыручкі і са-
ма ўвесь час служыць людзям
шчыра і аддана.

...Калі пачалася Вялікая Ай-
чынная вайна, Вользе ішоў ва-
семнаццаты год. Толькі-толькі
скончыла курсы медыцынскіх
сясцёр. У цяжкі для Радзімы
час была санінструктарам ар-
тылерыйскай батарэі на Волхаў-
скім фронце, медсястрой палё-
вага шпіталю. На дзявочыя
кволяы плечы абрушылася
страшэннае гора: праклятая
вайна адабрала бацьку, смер-
цю храбрых загінуў старэйшы
брат Сцяпан. Мала хто бачыў
яе слёзы. Але на маладым тва-
ры з'явіліся раннія маршчын-
кі, жорсткая складка абазначы-
лася ля рота. А ў сэрцы з но-
вай сілай успыхнула лютая ня-
навісць да фашыстаў. Разам з
войскамі Вольга прайшла шлях
ад Волгі да Берліна. Пасля дэ-
мабілізацыі прыехала ў род-
ную вёску Юравічы, што на
Мазыршчыне.

Дарагія сэрцу мясціны суст-
рэлі руінамі, абвугленымі пе-
чышчамі, грудамі бітай цэглы.

Змучаныя людзі туліліся ў зя-
млянках. Да болю сціскалася
сэрца, і Вольга змахнула рука-
вом гімнасцёркі гарачыя слё-
зы. Вось тады і прыйшло ра-
шэнне: «стаць будаўніком».

І яна прыйшла аднаўляць
разбураны гітлераўцамі мост.
Адзін, другі, трэці... Чыгунач-
ныя масты ў Мазыры, Віцебску,
пуцявыя аб'екты ў брацкай
Літве дагэтуль захоўваюць цяп-
ло рук маладога будаўніка.
Сотні жылых дамоў, школ, клу-
баў, прадпрыемстваў выраслі
за пасляваенныя гады на Па-
лессі. І многія з іх узводзілі ру-
кі камуніста Вольгі Куроўскай.

Некалькі гадоў назад Вольга
Сямёнаўна прапанавала ства-
рыць у будтрэсце комплекс-
ныя брыгады канчатковай пра-
дукцыі. Гэта паскорыла аддзе-
лачныя работы, значна палеп-
шыла іх якасць. Ужо не першы
год брыгада, у якой працуе
В. С. Куроўская, здае аб'екты
з ацэнкай «добра».

— А спачатку некаторыя
сумняваліся: ці апраўдае сябе
новы метада,— успамінае Воль-
га Сямёнаўна.— Маўляў, і гэ-
тага заробку хоціць, от выдум-
ляюць абшчыні! Каму трэба,
няхай тыя і працуюць па-но-
ваму.

А ў хуткім часе ўсе перака-
наліся, што працаваць па-нова-
му выгадна не толькі прад-
прыемству, але і сабе.

— Малайчына, Сямёнаўна!—
гаварылі рабочыя. Зразумелі,
што іх вопытны таварыш кла-
паціўся пра іхнія інтарэсы.

...Будаўнічыя пляцоўкі... Коль-
кі іх было і колькі яшчэ будзе?
На адной з іх сустрэла Вольга
Сямёнаўна сваё асабістае шча-
сце—Роберта Іосіфавіча Ку-
роўскага, брыгадзіра маляроў,
камуніста. Высокі, статны, з вет-
лівай усмешкай, а на грудзях—
ордэн Леніна, два ордэны Сла-
вы—адзінаццаць урадавых
знагарод за воінскую доб-
лесць. Ён адразу прыглынуўся
дзяўчыне. Добрая, дружная
стварылася сям'я. Вялікая
сям'я—пяць сыноў і дачок.
Дзеці такія ж працавітыя, як
бацькі. Сын Валодзя—член
брыгады Роберта Куроўскага.
І маці вельмі рада, што сын вы-
браў прафесію будаўніка. Пра-
цягваецца сямейная традыцыя!

23 гады Вольга Сямёнаўна на
будоўлях. За ўдарную працу яе
ўзнагародзілі ордэнам Леніна.

А мазыране аднадушна вы-
бралі членам урада рэспублікі.
І яна з гонарам апраўдвае да-
вер выбаршчыкаў.

Ідуць да Вольгі Сямёнаўны
людзі прасіць парады ці дапа-
могі, дзеляцца радасцю. І ўсіх
яна сустракае ветліва, чула. Ра-
біць людзям дабро, несці ім
радасць—у гэтым яна бачыць
сэнс свайго жыцця.

Ю. ГЕРАСИМЕНКА,
майстар завода «Мазыр-
кабель».

Гомель. Праспектам Перамогі га-
нарацца гамяльчане. Ганарацца яны і
новымі мікрараёнамі, новымі фабры-
камі і заводамі.

Рыгор РЭЛЕС

Апавяданне

Мал. Ю. Пучынскага

Выйшаўшы з вагона, Маргарыта Нікандраўна з трывогай аглядзелася наўкол. Няўжо ніхто не сустрэне? А яна ж у тэлеграме ўказала нумар вагона. Можна яны дзе-небудзь тут: і нявестка, і ўнук, але Маргарыта Нікандраўна іх не пазнае? І не дзіўна. Нявестку яна ўсяго тры разы страчала. І то дваццаць тры гады назад. За гэты час людзі мяняюцца да непазнавальнасці. А ўнука наогул ніколі не бачыла. Толькі фота сваё прыслаў у Омск. І то калі яшчэ падлеткам быў. Цяпер ён, пэўна, зусім іншы.

Яна дапытліва абвясла вачыма ўсіх, хто стаяў поблізу на пероне, і не заўважыла, каб хто-небудзь пільна ўзіраўся ў твары пасажыраў. Значыць, ніхто яе не сустракае.

Ад нявесткі такога можна чакаць. Яна ніяк не можа дараваць крыўду, якую Маргарыта Нікандраўна нанесла ёй. І хоць гэта было вельмі даўно, але ёсць рэчы, якія ўсё жыццё не забываюцца.

Маргарыта Нікандраўна была супраць таго, каб Леанід, адзіны яе сын, таленавіты малады журналіст, ад якога многія красуні былі ў захапленні, раптам уздумаў ажаніцца з простаю ткачыхай, якая прыехала з вёскі. Звар'яцеў хлопец! І маці не дала згоды на гэты шлюб. Але яны ўсё роўна ажаніліся і паехалі на Урал. Нават не развіталіся з Маргарытай Нікандраўнай. Гэта было незадоўга да пачатку вайны. Потым сын пайшоў на фронт. І праз два месяцы Стэфа, нявестка Маргарыты Нікандраўны, атрымала пахавальную: яе муж загінуў смерцю храбрых... А праз тры месяцы ў Стэфы нарадзіўся Анатоль.

Маргарыта Нікандраўна праз усе гады не магла сабе дараваць, чаму пры такіх акалічнасцях навакі рассталася з сынам. Боль кіпеў у душы. Хоць бы фотакартка ад яго засталася!

Пасля вайны Маргарыта Нікандраўна асталася ў Омску. Ніяк не магла вярнуцца дадому, дзе кожны куток

нагадваў бы пра сына. Нават на пенсію не хацела ісці: баялася, што яшчэ больш будзе пакутаваць па беззваротнай страце. Фармацэўткай яна працуе ў цэнтральнай аптэцы. Палавіну зарплаты кожны месяц адсылае ўнуку, якога ніколі не бачыла. Яна памагае яму нават цяпер, калі ён ужо скончыў Інстытут і працуе старшым інжынерам.

Ну, няхай Стэфа дагэтуль на яе крыўдуе. Але ж яна сама запрасіла Маргарыту Нікандраўну прыехаць. Павінна ж была яна хоць з ветлівасці прыйсці на вакзал! А чаму не з'явіўся Анатоль? Не інакш, як штосьці здарылася. І таму, відаць, яе запрасілі прыехаць. Нездарма ў пісьме было сказана, што трэба пагаварыць па важнай справе. Як жа яна, Маргарыта Нікандраўна, адразу не здагадалася, што тут нешта нядобрае?

Маргарыта Нікандраўна хутка падняла чамадан і з трывогай накіравалася да выхаду, усё яшчэ ўзіраючыся ў твар сустрачных.

Быў пачатак сакавіка. Снег яшчэ не раставаў, але штосьці вясенняе ўжо адчувалася ў паветры. А там, у Омску, яшчэ самая зіма...

Раптам яна ўздрыганулася. На сустрэчу ёй ішоў сын, Лёнік, такі ж малады, жвавы, якім ён быў дваццаць пяць гадоў таму назад. Ну хоць бы крышку змяніўся. Тыя ж чорныя як смоль валасы, толькі падстрыжаны інакш. І касцюм чорны. Любімы колер сына. Толькі фасон іншы. Той жа Лёнік, які жыў у яе памяці. А яна гаравала, што нават фотакарткі не засталася ад яго. Вось ён сам наяве.

Яна паставіла чамадан. Добра, што газетны кіёск быў побач і можна было прыхіліцца. Інакш яна б упала. Ногі падкошваліся, і перад вачыма паплылі кругі. Хаця б не страціць прытомнасці.

А сын ішоў, не звяртаючы на яе ўвагі, і прайшоў бы міма, калі б яна дрыготкім голасам не паклікала яго:

— Лёнік, сыноч!

Яна адчувала, што сама не пазнае свайго голасу.

Ён спыніўся і ўгледзеўся ўважліва.

— Лёнік...

Ён тут жа зразумеў, што перад ім бабуля, і, падышоўшы бліжэй, сказаў:

— Але ж не Леанід, я Анатоль.

— Так, Толік! Я ведаю, — прастагнала яна. — Але ты якраз як ён.

Ён абняў яе і пяшчотна спытаў:

— Бабуля, вам нядобра?

— Не, не. Вельмі добра, — сказала яна, стараючыся авалодаць сабою. Каб адцягнуць яго ўвагу, спытала: — Чаму ты спазніўся?

— Пакуль даехаў да гаража, пакуль наладзіў машыну, — апраўдваўся ён.

Анатоль узяў яе чамадан, і яны пакročылі.

— Мне маці так і сказала, што вы мяне адразу пазнаеце. А я вас не пазнаў. На фота вы нейкая іншая.

«І пастава тая, і паходка, — мільгнула ў памяці. — Выліты Лёнік», — параўноўвала яна. — А чаму мама не прыехала?

— Яна сняданне рыхтуе, — адказаў унук.

Зусім гэтак і Леаніда выдавала інтанацыя, калі ён гаварыў няпраўду.

І яна зразумела, што не па гэтай прычыне Стэфа не прыехала яе сустрэкаць.

«Як змяніўся горад! — мільганула ў галаве, калі яны сядзелі ў машыне. — Зусім не падобны на ранейшы. І хоць бы адзін знаёмы твар мільгануў. А колькі было ў яе тут сяброў, знаёмых! Увесь горад! Некаторыя яшчэ засталіся тут. Але яны, відаць, таксама далёка не такія, якімі захаваліся ў памяці. Усё змянілася. Адзін Лёнька яе застаўся ранейшым. Вось ён сядзіць за рулём побач з ёй і крадком кідае на яе позірк. Зусім гэтак жа, як Лёнька...

Э, Лёнька, Лёнька, боль яе сэрца, пакуты яе і радасць! Вось ён побач! Што цяпер больш трэба? Колькі папактавала без яго!

Потым яна як у сне падымалася па лесвіцы на чацвёрты паверх.

Унук адамкнуў дзверы, і Маргарыта Нікандраўна ўбачыла перад сабою не тоненькую кволую дзяўчыну з насярожанымі вачыма, як ёй рысавалася ў памяці Стэфа. Перад ёю стаяла поўная жанчына з моднай прычоскай. Яны не абдымаліся і не цалаваліся, а толькі паціскалі адзін аднаму рукі. Стэфа неяк вінавата ўсміхалася, а Маргарыта Нікандраўна, каб не заплакаць, прыкусіла губы.

За сьнеданнем бабуля не магла наглядзецца на ўнука. А калі ён сабраўся адвезці машыну ў гараж, яна яго прасіла:

— Не ідзі!

І толькі калі бабулю ўгаварылі, каб прылягла адпачыць з дарогі, Анатоль мог пайсці па сваіх справах.

А ўвечары яны ўсе ўтраіх сядзелі за сталом, Стэфа расказвала:

— Жаніцца задумаў.

Бабуля пасля некаторага роздуму адказала:

— Ну і правільна. Хлопцу дваццаць чатыры гады. Інстытут скончыў. Пара і пра сям'ю падумаць. Толькі каго ён бярэ?

— Вось тут і ўся бяда, — паскардзілася Стэфа, — дзеля гэтага і выклікалі вас. Падумаць толькі! Такі відны хлопец, старшы інжынер, і простую рабочую бярэ. Тэхнічнае вучылішча ў мінулым годзе скончыла. З сяла прыехала. Двух слоў не ўмее звязаць.

Маргарыта Нікандраўна разгублена глядзела на нявестку. Няўжо разыгрывае? Помсціць за мінулае? Але ж столькі гадоў прайшло, можна было б дараваць. Маргарыта Нікандраўна ўжо даўно расказалася. І няўжо Стэфа выклікала яе, каб помсціць за даўнюю крыўду?

Але падазрэнні яе зараз жа рассеяліся, калі яна пачула словы ўнука:

— Ну і што, калі простая? Затое слаўная. Усё ад душы.

Голас яго дрыжэў, вочы былі ўстрыжаны.

Зусім гэтак гаварыў Лёнік, калі Маргарыта Нікандраўна прырэчыла супраць яго шлюб са Стэфай. І той ажаніўся з «простаю» дзяўчынай. І ў гэтага складваецца такі ж лёс.

— Любую дзяўчыну мог бы ўзяць, — сцвярджала Стэфа, — хлопец як хлопец. Дык не, прыглянулася яму вязковая краля. Усе з цябе смяцца будучы. Вось і бабуля пацвердзіць.

Але Маргарыта Нікандраўна сядзела, як у сне, і маўчала.

— Вы сабе як хочаце, — сказаў Анатоль і рэзка падняўся з месца.

І тады бабуля хутка ўстала, схпіла яго за руку.

— Не ідзі. Бяры, каго хочаш. Толькі не ідзі. Не, гэта не павінна паўтарыцца.

Яна ліхаманкава выцягнула з пад ложка чамадан, раскрыла яго, узяла

грошы, падарункі, прывезеныя для нявесткі, зняла з рукі гадзіннік і сказала:

— На! Занясі ёй! Скажы, ад мяне падарункі. Прывядзі яе сюды. Толькі вяртайся хутчэй.

Нічога не ўзяўшы, Анатоль выбег з пакоя.

— Праз паўгадзіны мы тут, — абяцаў ён.

Нявестка расплакалася.

— Што вы нарабілі? А я ж думала, што паможае адгаварыць яго ад няроўнага шлюбу.

— Навошта адгаварваць? — супайвала бабуля. — Няхай бярэ каго хоча.

— Яна ж простая.

— І ты была такая.

— Дык вы ж былі супраць нашай жаніцьбы.

— Я ўжо іншая цяпер. І ты пабачыш, усё будзе добра. Няхай толькі будзе ціха на свеце, каб вайны не было.

А праз два тыдні маладажоны ехалі з бабуляй у Омск: узялі водпуск, каб суправаджаць яе туды і назад. Маргарыта Нікандраўна вырашыла пайсці на пенсію і жыць там, дзе яе ўнук, які працягвае жыццё сына.

— Дзеці, вы тут? — чуўся ў цемры яе голас з ніжняй паліцы купэ.

— Тут, — пацвярджаў яе ўнук з верхняй паліцы. А з процілеглай уторы ў жаночы галасок:

— І я тут.

— Ну, дык спіце, спіце.

Цягнік імчаўся. Вясеннія кроплі стукалі ў акно. На змену расталаму снегу з'явіўся рэдкі дожджык.

А колы спявалі і спявалі бадзёрую песню аб жыцці, якое ўваскрэсла нанова.

Віцебск. Слаўны сваімі рэвалюцыйнымі традыцыямі і шматтысячным атрадам рабочых. У гэтым горадзе — прадпрыемствы лёгкай прамысловасці і станкабудавання.

ГАЛОЎНАЯ БАБУЛЯ ПАСЁЛКА

Станцыя Орша, Другі Чыгуначны завулак... На гэты адрас пошта кожны дзень дастаўляе цэлы стос пісем — з Масквы і Ленінграда, з Магілёва і Пскова, Омска і Невеля. Яны, як правіла, напісаны дзіцячай рукой, хоць адрасаты зусім не падобны адзін на аднаго. Вось выведзена на канверце: «Людвізе Адольфаўне Сядзінкінай», а на многіх нават і назву вуліцы забыліся напісаць, стаіць толькі: «Бабулі Люсі».

Але мясцовыя паштальёны прыносяць гэтыя пісьмы той, для каго яны прызначаны. Бабуля Люся — чалавек вядомы ў рабочым гарадку чыгуначнікаў.

Вось ужо шмат гадоў Людвіга Адольфаўна Сядзінкіна нязменна з'яўляецца членам жаночага савета лакаматыўнага дэпо імя К. С. Заслонова і членам бацькоўскага камітэта 10-й сярэдняй школы. Гэта тая самая школа, што носіць імя легендарнага партызанскага камандзіра Канстанціна Сяргеевіча Заслонова, тут клапатліва збіраюць і ашчадна захоўваюць усё, што звязана з неўвядальнай заслонаўскай эпохай. Юныя заслонаўцы Оршы часта прымаюць сваіх сяброў — вучняў школы імя Заслонова з іншых гарадоў. Сярод тых, хто сустракае, на пероне абавязкова ўбачыш Людвігу Адольфаўну. І букеты кветак, што ўручаюць сваім гасцям пры сустрэчы аршанскія піянеры, канешне, з яе саду.

А потым бабуля Люся становіцца гідам пры знаёмстве са славуцасямі горада, і ўмелым кухарам: так згатуе страву, што куды там маміным супам. А яе маленечкі, увесёлыя ў зеляніне домік непадалёк ад чыгуначных пуцэй ператвараецца ў шумную гасцініцу для няўрымслівай піянер-

скай сям'і, якая потым надоўга захоўвае ўспамін пра свайго добрага і шчырага сябра.

Людвізе Адольфаўне Сядзінкінай у хуткім часе споўніцца 80 гадоў. Удзельніца грамадзянскай вайны (напярэдадні 50-годдзя Кастрычніка Радзіма прымацавала да яе грудзей ордэн Чырвонай Зоркі — гэты дзень быў сапраўдным святам для пасялковай дзятвы), актыўны арганізатар дзіцячых устаноў, член КПСС з 43-гадовым стажам, персанальная пенсіянерка рэспубліканскага значэння, яна і цяпер штодзённа, штогадзінна аддае дзецям цяпло свайго вялікага і шчодрога сэрца і сваю невычарпальную энергію. Зімою яе асноўная грамадская пасада — работа ў дзіцячым пакоі ў доме № 25 па вуліцы Заслонова. Ну, а ўлетку, калі хочаце яе знайсці, трымайце курс на залітую сонцам паляну ў Кастрычніцкім завулку. Тут ужо не першы год на грамадскіх асновах працуе добра абсталяваная дзіцячая пляцоўка «Сонейка». Пры актыўным удзеле бабулі Люсі наладжваюцца цікавыя гульні, калектыўныя чытанні, захапляючыя паходы і прагулкі ў лес, на рэчку, створана дзіцячая бібліятэка пры вулічным камітэце. І, вядомая справа, дзецям вельмі цікава паслухаць яе нетаропкае апавяданне пра тое, як іхнія дзяды адстойвалі ў жорсткіх бітвах грамадзянскай вайны заваёвы Кастрычніка, адстойвалі іхняе шчаслівае дзяцінства.

У галоўнай бабулі пасёлка шмат сяброў, і ўсе яны, вядома, ганарацца гэтым. Але асабліва ганарыцца яе сусед Андрэйка Вялюгін, ад'ютант «бабулі Люсі». Неяк раз па вясне, у часе паездкі з

дзецямі ў Магілёў, Людвіга Адольфаўна занядушала. Мусіла легчы ў бальніцу. За яе домікам прыглядаў Андрэйка, і яму ахвотна памагалі іншыя дзеці.

Займаючыся дзецямі — а гэта хаця і грамадская работа, але рабочы дзень тут не нарміраваны, — Людвіга Адольфаўна стала прыкмячаць «прарэхі» ў сваёй хатняй гаспадарцы: то агарод не праполаты, нешта недароблена ў садочку. Але ж не будзе яна кідаць дзіцячую пляцоўку! І бабуля Люся выклікала сваю сястру з Архангельска. Тая прыехала і ўзялася за гаспадарку, каб Людвіга Адольфаўна мела больш часу для грамадскай работы.

...Журналісткія шляхі-дарогі часта сутыкаюць з людзьмі, над якімі час быццам не мае ўлады. Калі я думаю пра такіх людзей, у мяне заўсёды перад вачыма галоўная бабуля аршанскай дзятвы Людвіга Адольфаўна Сядзінкіна.

Е. ПАЙКІН

Кадр з кінафільма «Памылка Анарэ дэ Бальзана».

«Я лічу адной з найвялікшых перамог рэалізму, адной з найбольш каштоўных рыс старога Бальзана тое, што ён прымушаны быў ісці супраць сваіх уласных класавых сімпатый і палітычных забабонаў, тое, што ён бачыў непазбежнасць падзення сваіх улюбёных арыстакратаў і апісваў іх як людзей, якія не заслугоўваюць лепшага лёсу, і тое, што ён ба-

чыў сапраўдных людзей будучага там, дзе іх у той час толькі можна было знайсці». Гэтыя словы Ф. Энгельса вынесены ў эпіграф новай каларовай мастацкай кінакарціны «Памылка Анарэ дэ Бальзана» вытворчасці Кіеўскай кінастудыі імя А. П. Дзяжэнікі.

— Думка стварыць фільм пра Бальзана, — расказвае рэжысёр-пастаноўшчык Цімафей Ляўчук, — з'явілася ў мяне

гадоў трыццаць назад, калі я прачытаў выдатны раман Наталя Рыбака «Памылка Анарэ дэ Бальзана». За гэты час я неаднаразова пабываў у Францыі, у Парыжы, у Туры — хадзіў па вуліцах, па якіх калісьці хадзіў Бальзак, глядзеў на тыя ж дамы, помнікі, саборы. Я прачытаў велізарную колькасць матэрыялаў пра Бальзана, ужо не кажучы пра ўсё, што напісана ім самім.

Кадр з кінафільма «Пачуццё».

У ролі Бальзана здымаўся народны артыст РСФСР Віктар Хахракоў, у ролі Эвеліны Ганскай — народная артыстка РСФСР Руфіна Ніфантава. Роль парыжскага выдаўца Бальзана Гаслена іграе народны артыст БССР Сцяпан Бірыла.

...Апошні год вайны. Памірае жонка рыбака Каспаруса, і ён астаецца з малымі блізнятамі. Ратуючыся ад фашысцкіх акупантаў, Каспарус вырашае бегчы да брата, які жыве на аддаленым востраве. Але... Пра тое, што адбылося далей, гледчы даведаюцца, прагледзеў-

ЭКРАН

СВЯТА БРЫГАДЫ

На дзвярах надпіс: «Тут працуе брыгада камуністычнай працы». Пераступіш парог, і цябе сустрэне дзелавое стракатанне швейных машын. Хударлявая жанчына сярэдніх год нетаропка ходзіць паміж машын, зрэдку спыняецца. А каля гэтай дзяўчыны з вясёлым ружовым тварам затрымліваецца крышку даўжэй.

Гэта Тамара Бузук. Цяпер яна швачкаматарыстка. А гады са два назад? Прышла першы раз на швейную фабрыку, разгубілася. Заўважыўшы гэта, да дзяўчыны падыйшла брыгадзір Надзея Сямёнаўна Паўлюк і сказала:

— Ты не хвалойся, Тамара, навучышся працаваць. Сама я гэтак жа пачынала. Вунь там твая машына. Што і як рабіць, пакажа Люда Маршалкіна.

Спачатку Тамару паставілі на авярлочныя аперацыі. Старалася, але з непрывычкі работа не ладзілася. Думала нават кінуць і бегчы, куды вочы глядзяць. Не раз прасілася, каб перавялі на іншую машыну. Але ж Тамарына настаўніца Люда Маршалкіна стаяла на сваім, вучыла. І навучыла. І галоўнае — прымусіла паверыць у свае сілы...

Надзея Сямёнаўна ідзе далей. А вось і Люда Маршалкіна. Яе брыгадзір таксама памятае вучаніцай. Прышло са школы-інтэрната шаснаццацігадовае дзяўчо. Працавала па 7 гадзін. Але вельмі старалася. І крок у крок ішла з тымі,

хто працаваў поўную змену. Цяпер Люда Маршалкіна іншых вучыць.

Цяжэй было з Валяй Балдуевай. Не хацела Надзея Сямёнаўна браць яе ў брыгаду, бо чула: да вучобы не вельмі ахвочая, у галаве адны гулянкі. Але падумала-падумала і ўзяла. І вось першыя «конікі» — спазнілася на работу, зрабіла прагул — адзін, другі. Далей — болей. Грубіяніла старэйшым, адсякалася на заўвагі сябровак.

Сабралася аднойчы Надзея Сямёнаўна і пайшла з дзяўчатамі праведаць, як жыў Валя Балдуева. Аказваецца, у яе, акрамя малодшага брата, нікога няма. Маці памерла рана. Валя нават не памятае яе. А бацька ўцёк ад родных дзяцей і дзесьці бадзеецца па свеце.

Пасля гэтага многа і шчыра, па-добраму гаварылі з Валяй і старэйшыя сяброўкі, і яна, Надзея Сямёнаўна, памагалі, чым маглі. Здаецца, крышку выправілася. Але ж вачэй з яе не спускаюць. Перавыхаванне — рэч складаная і сур'ёзная. Адным махам тут не возьмеш.

Глядзіць Надзея Сямёнаўна на маладых працаўніц, і ў думках праплываюць яе дзявочыя гады.

...Вайна прымусіла пайсці за плугам, узяць у рукі касу. Калі пракацілася чорная навала, захацела вучыцца, прыдбаць спецыяльнасць. У Навагрудку якраз набіралі рабочых на швейную фабрыку. Пайшла і Надзея. Памятае першыя гады работы: пры газойках сляпілі вочы. Швейныя машыны ўручную круцілі. Усяляк бывала: і па дванаццаць і па пятнаццаць гадзін працавалі. А іншы раз усю ноч стракаталі швейныя машыны. Так патрэбна было.

Дванаццаць год назад — і цяпер. Вось некалькі штрыхоў з жыцця брыгады апошніх пяці год.

Штрых першы. Напрадвесні было гэта. Прыбегла Надзея Сямёнаўна ў цэх.

— Дзяўчаткі! Нам усім... — ад радасці дух заняло. — Нашай брыгадзе прысвоена званне калектыву камуністычнай працы!

Сорак ударніц адзначалі тады вялікае свята.

Штрых другі. Падыйшла аднойчы да брыгадзіра Валя Лазарава і нясмела пачала: «Як вы думаеце, Сямёнаўна, ці прымуць мяне ў партыю? Даўно мару, ды боязна: можа не варта гэтага высокага звання...»

— Пішы заяву, Валя. Я першая дам табе рэкамендацыю.

Услед за Валяй Лазаравай заявы на стол сакратара партыйнай арганізацыі паклалі Вера Шпень, Аня Міронава.

Штрых трэці. Галоўны дэвіз брыгады — высокая якасць прадукцыі. Раней было так: кожны цэх шыў розныя рэчы некалькіх фасонаў. А ці не лепей было б, каб кожны цэх выпускаў які-небудзь адзін від прадукцыі? Прапанова брыгады Паўлюк знайшла падтрымку ў адміністрацыі. Безумоўна, якасць ад гэтага на многа палепшылася.

Штрых чацвёрты. Камсамольская арганізацыя фабрыкі названа імем земляка-героя Міхаіла Белуша. Кожны дзень швачкі (вядома, лепшыя з лепшых) здаюць разам са сваёй прадукцыяй і норму, выкананую за Міхаіла Белуша.

Гэта ініцыятыва стала добрай традыцыяй і падхоплена іншымі брыгадамі.

Нядаўна Надзею Сямёнаўну Паўлюк Радзіма ўзнагародзіла ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Гэта было святам усёй брыгады, вялікім святам брыгадзіра.

АНТОН КВІР

Навагрудак.

шы новую літоўскую мастацкую кінастужку «Пачуццё». Фільм створаны маладымі рэжысёрамі Альгісам Даўса і Альмантасам Грыкявічусам па матывах рамана Эгона Ліва «Чортава двойня». Сцэнарый напісаў вядомы літоўскі кінарэжысёр Вітаутас Жалакявічус. У ролі Каспаруса — Рэгімантас Адамайціс.

У нашы дні не здзівішся, калі на экране нават дашкольнікаў — само жыццё падносіць нам казачныя сюпрызы. Але калі дэманструюцца фільмы рэжысёра Аляксандру Роу, дух займае як у дзяцей, так і ў дарослых.

Нядаўна рэжысёр зноў адправіўся ў краіну казак, каб прывезці нам адтуль новы цудоўны каляровы фільм. Яго назва — «Агонь, вада і... медныя трубы», і створаны ён на Маскоўскай кінастудыі імя М. Горкага. Сцэнарый напісаны па матывах рускіх народных казак. Галоўны герой — вугальшчык Галю, сціплы, прастадушны, вельмі добры хлопчык.

У ролі Васі здымаўся ялцінскі школьнік Аляксей Катышаў, у ролі Алёнушкі — юная балерына Наташа Сядых. У галоўных ролях заняты тансама Георгій Міляр, Міхаіл Пугаўкін, Павел Паўленка, Анастасія Зуева, Леанід Харытонаў.

Р. КОСЦІН

Гродна. Новы будынак абласнога выканаўчага камітэта па вуліцы імя Ажэшка. За гады Савецкай улады шмат новых дамоў вырасла ў горадзе і шмат новых прамысловых прадпрыемстваў — такіх, як вядомы ўсёй краіне азотнаткавы завод.

Фота А. Перахода (БелТА).

Мама, пачытай!

Міхась СКРЫПКА

Дзедавы боты

Хваліўся ўнуку дзед Ступак:
— Даўней было не так.
Хоць і дурны быў цар,
Затое ж быў тавар
Не тое, што цяпер.
Павер!
Што ты!
Былі ў мяне боты,
(Праўда, адны на ўсё сяло)
Ім зносу не было.
А чаму!
Бывала, павесіш цераз плячо,
Ідучы у царкву ці карчму,
З самага ранку.
Прышоўшы, надзенеш на ганку.
От так і пранасіў тыя боты
У ахвоту
Гадоў дваццаць пяць.
А яны хоць бы што,
Аж рыпаць!
І ані-ні!
Я сына ў іх жаніў!
Унук шчэ панасіў бы халявы,
Дык дзе там... Нягодна...
Такія, брат, справы.

Каго лепш прынесці?

Жарт

— Паслухай, Міхаська,
Прынясі, калі ласка,
Ката Ваську.
— А нашто ён табе, Зося!
— У каморы мышэй развялося.
— Не, не прынясу.
Прынясі лепш яму каўбасу
І мышак, вядома.
Ён іх тут, дома,
Паганяе.
Ён сваю справу знае!
Дасць дыхту!
І назад забярэш іх ты.

Нічыпар ПАРУКАЎ

Ш а р

На нітцы, глянь,
Стракаты шар
Над галавой лятае.

Узняўся б, пэўна,
Ён да хмар,
Ды нітку Стась трымае.

БЫЛО гэта напярэдадні Новага, 1968 года. У апаратнай Пінскай міжгародняй тэлефоннай станцыі часцей звычайнага ўспыхвалі рознакаляровыя неонавыя лямпачкі на табло, даўжэй працягваліся размовы. Тут, на станцыі, набліжэнне Новага года асабліва адчувалася: людзі віншавалі адзін аднаго, гаварылі самыя добрыя, самыя галоўныя словы. Надыход свята клаў канец клопатам, скарачаў кіламетры разлук.

У той дзень Вольга Міхайлаўна Кашуба і не заўважыла, як праяцела змена. Яшчэ нейкіх 15 мінут — і дахаты. Падумала пра сына Мішу, сямікласніка. Як ён там? Толькі што званіў, прачытаў віншавальную тэлеграму ад Валіка. Валянцін — старэйшы сын Вольгі Мікалаеўны, гімнаст, артыст Беларускага цырка.

Нечакана на табло выкліку заміргала і ўспыхнула чырвоная «неонка». У навушніках пачуўся моцны шум і ледзь распазнавальны голас дзяжурнай тэлефаністкі аднекуль вельмі здалёку: «Пінск, Пінск, вазьміце Куйбышаў!»

— Я Пінск, васемнаццаты, вельмі дрэнна чую вас!

— Пінск, Пінск, я Куйбышаў, у нас увесь дзень такая сувязь. Памажыце чалавеку, радасць у яго вялікая!

Вольга Міхайлаўна нікога не магла зразумець: «памажыце чалавеку, радасць у яго вялікая...» Напэўна, памылілася дзяжурная. Відаць, у бядзе чалавек...

„ПАМАЖЫЦЕ ЧАЛАВЕКУ...“

— Куйбышаў, Куйбышаў, давайце абанента. Буду дубліраваць. Спытайце, ці згодзен?

— Ну, вядома ж, людзі добрыя, — ледзь пачула Вольга Міхайлаўна ўсхваляваны голас мужчыны.

Куйбышаў гаварыў з нейкай аддаленай вёскай Піншчыны. Гаварылі брат і сястра, якія не ведалі нічога адзін пра аднаго вось ужо 25 гадоў.

— Ды ты не плач, Верачка, — ледзь-ледзь даносілася скрозь шум эфіру з берагоў Волгі. — Лепш гавары. Што-небудзь...

— Ды ты... вы не плачце, Верачка, — дубліравала Вольга Міхайлаўна. — Брат просіць вас супакоіцца. Ну, гаварыце хоць што-небудзь. Верачка, дачушка! — працягвала старая тэлефаністка. — Радавацца трэба, дачушка, радавацца...

...Вольга Міхайлаўна ведае цану такім сустрэчам. У 41-м добраахвотнікам пайшоў на фронт яе 17-гадовы брат Аляксандр. Усю вайну ніводнага радка ад яго не было. І пасля — таксама. Штогод у дзень Перамогі ў доме падымалі тост за тых, хто не вярнуўся з вайны. Гэта быў тост і за Аляксандра.

Але аднойчы, у 1949 годзе, калі Вольга Міхайлаўна пяты год працавала тэлефаністкай у Пінску, пазваніла дзяжурная з Сочы: былі артылерыст Аляксандр Кашуба, які ляжаў у ваенным шпіталі, адшукаў сваю сястру... У той дзень Вольга таксама не магла трымаць у руках тэлефонную трубку — як вось гэтая пінчанка Вера, ад хвалявання, вялікай чалавечай радасці.

...Калі размова паміж Пінскам і Куйбышавым надышла к канцу, Вольга Міхайлаўна павіншавала з двайным святам і шчаслівага куйбышаўскага абанента, і зямлячку Веру, якая на працягу ўсёй размовы называла свайго брата Івана, дэкана інстытута, Ванікам...

...Вольга Міхайлаўна Кашуба — лепшая на Брэстчыне тэлефаністка. Хутка яна будзе адзначаць свой 25-гадовы юбілей работы на Пінскай АТС. Тут яе паважаюць усе. За працавітасць, за стараннасць, за добрае сэрца.

Тым, хто не ўяўляе сабе спецыфікі работы тэлефаністкі «міжгорада», здаецца, што ёй неабходны толькі жалезныя нервы. Але спытайце ў ветэрана сувязі камуністкі Вольгі Міхайлаўны Кашуба, што яна думае пра сваю прафесію, і яна адкажа:

— Добры, уважлівы і чулы павінен быць чалавек, пастаўлены аказваць людзям добрую паслугу. А прыносіць людзям дабро — гэта ж і радасць, і шчасце.

Іменна гэтаму вучацца ў яе маладыя работнікі сувязі, іменна гэта больш за ўсё цэняць яны ў сваёй настаўніцы.

Калі ў пачатку лета ў Пінск прыйшло распараджэнне Міністэрства сувязі адкамандазіраваць у Маскву на дапамогу сталічным тэлефаністам лепшую работніцу вузла сувязі, думка ва ўсіх была адна: няхай едзе Вольга Міхайлаўна. Не падвядзе. А потым у калектыве пінскіх сувязістаў з рук у рукі перадавалі пісьмо, адрасаванае Вользе Міхайлаўне: пад цёплымі словамі падзякі стаялі подпісы самых лепшых тэлефаністак краіны.

В. С. КАЗАЧКОУ,
слухач ВПШ.

СУД ВЫНЕС РАШЭННЕ...

Ісцэц з ісціцаю — з двара і марозу — палыхалі здароўем і маладосцю.

Адказчыцу ў залу судовых пасаджэнняў унеслі на руках. Разам з табурэткам-каляскаю, на якой яна ўжо сама пад'ехала і заняла сваё месца — на судовай лаўцы.

Суд разбіраў справу Пранішнікавай Георгіі Канстанцінаўны і яе жонкі Людмілы Іванаўны і Пранішнікавай Веры Іосіфаўны — мацеры.

Сын з нявесткай узбуджалі справу аб прымусовым рассяленні іх з маткаю на розныя кватэры. Вера Іосіфаўна прасіла суд выселіць сына з нявесткаю і пакінуць яе, у яе аднапакаёвай кватэры, адну.

Вось лаканічная судовая анкета ўсіх траіх.

Пранішнікаў Георгій Канстанцінавіч — 1933 год нараджэння. Беспартыйны. Адукацыя сярэдня-тэхнічная. Працуе начальнікам тэхбюро АТК Мінскага транктарнага завода.

Пранішнікава Людміла Іванаўна. 1938 год нараджэння. Адукацыя вышэйшая. Выкладчыца англійскае мовы ў 108-й сярэдняй школе горада Мінска.

Пранішнікава Вера Іосіфаўна — 1912 год нараджэння. 15 гадоў працавала стрэлачніцай на чыгунцы. Зараз на пенсіі як інвалід 1-й групы. (Дыягназ: парэз ніжніх канечнасцей. Здольна рухацца толькі на калясцы.)

Адрасу скажу: народны суд Заводскага раёна горада Мінска разбіраў справу Пранішнікавай дэталёва, цярпліва, з допытам сведкаў ад абодвух бакоў, не парушаючы ніводнай літары закона. Суд вынес рашэнне законнае і справядлівае. Стораны, кажучы мовай юрыдычнай, заявіць прэтэнзіі суду падстаў не мелі.

І, значыць, суд выканаў свой доўг.

Аднак не выканалі б свайго доўгу мы, тыя, хто прысутнічаў на разглядзе гэтай справы, хто ведае яе задоўга да таго, як трапіла яна ў канцелярыю суда і стала «Справай Пранішнікавай». Мы не выканалі б другога — доўгу сумлення. Вось чаму я бяру на сябе адказнасць раскрыць маральны бок справы Пранішнікавай — сына, нявесткі і мацеры.

Веру Іосіфаўне Пранішнікавай было 29 год, калі яна з дваіма дзецьмі на руках — аднаму ішоў восьмы, другой чацвёрты год — засталася ўдавою. Яе муж — бортмеханік авіяцыі — загинуў пры выкананні службовага задання.

У 1961 годзе Вера Іосіфаўна памяннула сваю кватэру ў Казані і пераехала на жыццё ў Мінск. (Тут у яе жыла сястра, жылі яшчэ сваякі.)

У 1962 годзе да мацеры прыехаў і сын. Ён скончыў у Казані тэхнікум і пайшоў працаваць на трактарны завод.

Мне даводзілася бываць у Пранішнікавай, даводзілася назіраць адносіны, якія былі ў мацеры з сынам.

— Мам, ёсць у цябе што? — пытаўся сын, прыйшоўшы з работы.

— Прабачце, я на адну толькі хвілінку, толькі Жорку пакармлю абедом, — маці хапалася за крэслы, за стол, за сцяну і, кусаючы ад болю вусны, спяшалася на кухню.

А пасля абеду зноў чулася з кухні:

— Мам, ну дык што там табе ў магазіне трэба?

— Бутэльні з-пад малака, сыноч, здаць трэба, хлеба вазьмі, бульба скончылася...

— Добра, я пайшоў. Так яны і жылі ўдваіх: «Мам. Мама... Сыноч. Жорка...»

Вера Іосіфаўна, аўдавеўшы, замуж больш не пайшла. Мужа сабе, можа і знойдзеш (разважала яна сама з сабою), а дзецям чужы чалавек хіба замеціць роднага бацьку?.. Так, шкадуючы дзяцей, і астатлася адна. А потым падкасіла хвароба, адабрала ногі... Адзінай надзеяй і апорай застаўся сын (малодшая дачка была замужам і жыла ў Казані).

З боку назіраючы іх жыццё, людзі цешыліся, што сын, і праўда, быў апорай. Падумаць нават страшна было, як бы даводзілася мацеры, калі б сын быў інакшы.

...Летам 1964 года на туалетным століку раптам з'явілася жаночая фотакартка. Фотакартку Жорж прывёз з дома адпачынку. Вера Іосіфаўна паказвала яе суседкам і знаёмым і з уласцівым маткам гонарам хвалілася:

— Людачка. Настаўніца... Прыгожая — праўда?

На фотакартцы твар быў прыгожым.

А затым прыехала ў госці (яна настаўнічала ў Бягомлі) і значавала раз, другі, а потым і трэці і сама Людачка. Справа была такая, што неабходнасць у вяселлі рабілася відавочнай... І Вера Іосіфаўна загарэлася: па часопісах мод узялася шыць будучай нявестцы халацікі, сукенкі, купальнікі. Схапілася перастаўляць і абнаўляць усё ў сваёй, і без таго ўтульнай, аднапакаёвай кватэры.

— Вось тут будзеце вы, — паказвала яна маладым на сваю тахту, — тут вам будзе шафа, тут пісьмовы стол для заняткаў. А я... а мне што? Мне хопіць і кухні. Месціцца канапа, месціцца швейная машына — не ў кожнай кватэры такая раскоша...

— Мам, а пліта, а газ? — сын жа быў тэхнічна адукаваным чалавекам.

— А што мне газ? Буду адчыняць фортку — і ніякага газу не будзе! — не давала нават дагаварыць маці.

Будучая нявестка маўчала. Ёй няёмка было адразу ўмешвацца ў іх справы. Яны — маці і сын — няхай яны і вырашаюць, дзе каму лепш жыць.

Суседкі і радныя сварыліся на Веру Іосіфаўну:

— Пакой жа вялікі. Прыдумайце нейкую перагародку ці шырму. Навошта гэта высяленне на кухню? Яшчэ невядома, якое ў вас жыццё будзе разам...

Але і суседкам і радні маці адказвала тое ж:

— А якое яно павінна быць?.. Ім будзе добра, дык і мне добра. Я ім кепскага нічога не зраблю. А навошта ім будзе рабіць кепска мне? Гэта ж не тое, што з вуліцы ён нейкую прывёў. Настаўніца! Дзяцей у школе вучыць і выхоўвае.

Што можна было запярэчыць на гэта? І праўда, тое, што нявестка была настаўніцай, супакойвала і абнадзейвала: не павінна пакрыўдзіць. Ды і каго і як было крыўдзіць — чалавека без ног?..

І на першым часе ўсё было добра. Маладыя мелі свой (цяпер ужо свой!) асобны пакой. Маці, каб менш трапляць ім на вочы са сваёй хваробай, трымалася кухні. І дзе на мыліцах, дзе на каляскай (сын прыладзіў да звычайнае табурэтка калёсцы — і ёй так было зруч-

на цяпер), але і абед яна рыхтавала — прадукты маладыя куплялі — і абшывала іх. Як мага старалася дагадзіць, каб толькі добра жылі яны між сабою. (І ў сына гэта была другая жаніцьба, і ў нявесткі другое замужжа...)

А потым і дзіця нарадзілася. Бабуля, няхай сабе і без ног, а кідалася і пакалыхаць, і на руках унучка паняныць. На каляскай ехала ў ванну — мыла палёнкі.

Толькі бачыла яна: гэта яе старанне дагадзіць ніяк не грэла нявестку. Бачыла, як грэблівая крывіўся нявестчын твар, калі спатыкаліся яны на кухні, каля пліты, як злосна халала нявестка дзіця ў яе з рук... Было бязмерна крыўдна і балюча. Але суседкам і знаёмым, хаваючы ў вачах смутак, яна яшчэ хваліла сваё жыццё:

— Можна жыць. Унучак расце. І нявестка нічога.

...А жыць было ўсё цяжэй.

У сына з жонкаю ўсё часцей і часцей успыхвалі сваркі — маці чула — ды ад яе ніхто вельмі і не хаваўся — праз яе. («Яна табе даражэй за жонку!», «Яна яшчэ перажыве нас з табою!», «Яна нам дзіця скалечыць!...») Ужо і сын, Жорка, быў непадобны на ранейшага. Ужо і яго раздражняла хворая маці. Маці прасіла яго памагчы ёй падняць і пакласці на канапу ногі, а ён патрабаваў плату: «Платі за пад'ёмны кран!...» І маці плаціла... тры рублі. Сын браў плату.

Яна прапанавала ім падзяліцца з харчаваннем: можа гэтак ім самім, без яе, будзе лепей. А яна ўжо будзе, як будзе, сама... Сын з нявесткай і вухам не павялі: як жа будзе яна — «сама»?.. Назаўтра гаспадарчую сумку ў магазіне яны пакавалі ўжо асобна — толькі на «сваю» сям'ю.

Летам 1967 года Веру Іосіфаўну паклалі ў бальніцу. Рабілі ўсё, што маглі, каб толькі памагчы, урачы і сёстры, спачувалі нянечкі і палатныя суседкі, прыходзілі даведацца і прыносілі, хто што меў (так ужо заведзена між людзей), суседзі і знаёмыя... Не пераступілі парогу бальніцы толькі сын і нявестка. І калі надышоў час забіраць маці з бальніцы дадому, сын вар'яцеў ад злосці («Лепей некалькі малых дзяцей гадаваць, чым трымаць у кватэры такую завалу...») — З паказанняў на судовым пасаджэнні сведкі Элеаноры Малочка.

Аднак маці вярнулася. Зноў на кухню, на сваю канапку, у свой куток. І ўсё роўна яна замінала, яна была ненавісна. Нават голас яе быў ненавісны. (— Я перастала лічыць патрэбным хаваць свае пачуцці. Я ненавідзела гэтага чалавека. Я проста з ім не размаўляла.

Гэта было заяўлена на судовым пасаджэнні Людмілай Іванаўнай Пранішнікавай — нявесткай.

— Так, я зневажаў, я абражаў маці... А жонцы я забараніў нават размаўляць з ёю...

Гэта паказання на судовым пасаджэнні сына — Пранішнікава.

Потым нявестка з сынам выкінулі з халадзільніка матчыны прадукты. Потым сын адабраў у мацеры табурэтку-калясачку («Я зрабіў — я, як захачу, і паламаю...», — рагатаў сын у твар маці, калі тая маліла яго аддаць калясачку назад... «Сыноч, гэта ж мае ногі!...») Потым...

25 жніўня 1968 года здарылася злачыства, якое нават уявіць немагчыма. Настаўніца, выхавальніца, нарэшце, здаровая жанчына, сама маці, збіла хворага, бязногага чалавека... начным гаршком («Я не хачу аб цябе, нікчэмная стрэлачніца, паганіць рукі!...»)

Старшыня суда: Пра-

нішнікава Людміла Іванаўна, што можа сказаць вы на та-кое абвінавачванне?

Пранішнікава Л. І.: Мы — сумленныя савецкія людзі... Мы многа працуем... Я павінна займацца выхаваннем свайго дзіцяці...

Старшыня суда: Пранішнікава, вы не адказваеце на пытанне.

Пранішнікава Л. І.: Я нічога не ведаю! Яна часта сама падае з канапы і б'ецца аб падлогу...

Старшыня суда: А медыцынскае заключэнне ўрача 14-ай паліклінікі ад 25 жніўня — гэта таксама — «сама»? «Сама» — кровападцёкі на галаве і на спіне?!

— Я не магу спакойна жыць ва ўласнай кватэры! — крывіць Пранішнікава Л. І., і малады здаровы твар яе наліваецца цёмнай чырванню. Колькі ў ім злосці! Якая нянавісць у позірку вачэй! Вось дзе ўжо ісціна: вочы — люстра душы...

І робіцца страшна: як можа такі чалавек вучыць у школе дзяцей? Чаму ён іх навучыць? І яшчэ якія словы шэпча яна свайму ўласнаму сыну, кладучы яго спаць?.. Навука рэдка прападае дарам: двухгадовы Вовачка Пранішнікаў ужо цяпер каварурыцца і замахваецца на бабулю кулачком: «Баба бяка... Баба кана...»

Можна лепш пра ўсё гэта было б не пісаць? Можна лепей было б змоўчаць: як-ніян — з'ява не тыповая? Дзякуй богу, такія справы суд разглядае не штодня...

Суд адмовіў Пранішнікаву Г. К. і Пранішнікавай Л. І. у іх іску. Суд папярэдзіў іх, што калі яны хоць раз яшчэ пакрыўдзяць Веру Іосіфаўну, яны будуць выселены з кватэры без прадастаўлення ім жылой плошчы. Яны здольны даўно пабудаваш сабе нааператыўную кватэру — яны стаяць на чарзе на аўтамашыну.

І ўсё роўна маўчаць нельга! Я прапаную чытачам вось гэты дакумент:

«Паведамляем, што Пранішнікава Л. І. была запрошана ў райана для гутаркі. Пры гэтым прысутнічалі: дырэктар школы тав. Ціхановіч Е. А., сакратар партарганізацыі тав. Ільшэнна Л. С., старшыня мясцова тав. Якіменка В. П. З гутаркі вынікае, што гэта пытанне ў школе абмяркоўвалася не адзін раз і кіраўніцтва школы лічыць, што ў тых адносінах, якія склаліся паміж Людмілай Іванаўнай і Верай Іосіфаўнай, вінавата не толькі Людміла Іванаўна. Па школе ж яна мае характарыстыку толькі дадатную, як настаўнік, выхавальніца і чалавек.

Заг. аддзела А. С. Смірнова». Такі адказ атрымала рэдакцыя часопіса «Работніца і сялянка» ад загадчыка райана Заводскага раёна таварыш Смірновай. У сваім пісьме рэдакцыя прасіла райана разабраць і асудзіць паводзіны настаўніцы 108-й сярэдняй школы Пранішнікавай Л. І., прасіла абараніць інваліда 1-й групы ад яе здзекаў і пабояў.

І вось адказ... Тая самая праслаўтая «вытворчая характарыстыка», якую гэтак часта прыкрываецца злачыства. (Мушу дадаць, што на пісьме такога ж зместу ў партком транктарнага завода рэдакцыя адказу не атрымала.)

Дык хто ж даў нам права заплішчываць і сарамліва адвядзіць убок вочы? Хто даў нам права пладзіць злачыства і патураць яму?

Алена ВАСІЛЕВІЧ

СЭРЦА НЕ КАМЕНЬ...

— Доктар, у мяне баліць сэрца!.. — нярэдка скардзіцца чалавек, прыйшоўшы да ўрача.

Уважліва выслухоўваеш пацыента. Так, хваліцца няма чым, сэрца працуе з перабоямі. Знаёмішыся, гутарыш і многае робіцца ясным. Хворы ўжо не адзін год харчуецца ненармальна, адпачывае дрэнна, мала бывае на свежым паветры. Дома канфлікты, спрэчкі, непаладкі. Не дзіўна, што баліць сэрца.

Даўно медыкі даказалі, што сэрца самы адчувальны орган, яно адгукаецца на ўсё. Радуецца, калі мы шчаслівыя, баліць, калі ў нас гора, яно мацней б'ецца, калі мы ўсхваляваны. Сэрца—орган рэдкай працаздольнасці. Але мы павінны заўсёды памятаць пра яго і, галоўнае, зацерагаць.

...Аднаго разу ў адным з гарадоў я заўважыла на мошціку людзей у камбінезонах, якія аглядалі машыну. Заіраючы ў кожны куток, яны не прапусцілі ні пылінкі, ні плямінкі. Машына, якую аглядалі рамонтнікі, лічылася на аўтабазе старой, прабегла не адну тысячу кіламетраў, бачыла і асфальт, і брукаваную шашу, і прасёлчаную дарогу. Тым не менш аўтамабіль выглядаў як новенькі. «Прафілактыка—вось галоўнае»,— растлумачылі рамонтнікі. Гэтыя словы нагадалі мне хворага, у якога рана знісілася, састарэла сэрца. Не думалі пра яго, не клапаціліся аб прафілактыцы—і вось вам сумны вынік. На жаль, няма гатовых рэцэптаў, як захаваць сэрца да глыбокай старасці, але бясспрэчна адно: да яго трэба адносіцца з вялікай увагай—і яно адкажа выдатнай работай.

Робочы дзень звычайна пачынаецца з самай раніцы. Прачнуўся—ўстань. Але часта бывае інакш: расплюшчыўшы вочы, чалавек хоча яшчэ некалькі хвілін паваліцца ў пасцелі. Некаторыя думуюць, што такая раскачка карысна. Гэта памылка. Пасля начнога сну лепей адразу ўключыцца ў хуткі рытм жыцця. Тады хутка знікае санлівасць, лёгка ўзяцца за ранішняю гімнастыку. Пасля зарадкі і туалету—снеданне. Не ідзіце на работу галодныя. Той, хто прыёцца за работу нашча, прыводзіць павольна, але верна свой арга-

нізм да знесілення, а значыць і да ўпадку сардэчнай дзейнасці.

Іншая справа, калі вы, паснедаўшы, з запасам часу, накіроўваецеся на работу. Прагулка пеша раніцай—гэта зарадка. Ідучы вуліцай, праспектам, вы дышаце на поўныя грудзі свежым паветрам.

Наша дзяржава стварае ўсе ўмовы для нармальнай работы на прадпрыемствах. Правільны адпачынак у гадзіны перапынку—не дробязь. Карысна пасля абеду крыху пагуляць, абавязкова пабыць на паветры. Можна пагуляць у мяч або настольны тэніс. Гэта не стамляе, а, наадварот, з'яўляецца разрадчай, здымае стомленасць. Актыўны адпачынак заўсёды карысны. Няправільна робяць тыя, хто ў час перапынку займаецца ў памяшканні чытаннем газеты або проста дрэмле.

Пасля работы—зноў прагулка. Наогул, трэба больш бываць на свежым паветры.

Не менш важна захоўваць рэжым у харчаванні. Яно павінна быць паўнацэнным, разнастайным, смачным. Летам і зімой на абедзенным сталe трэба сустракацца з гароднінай.

Зусім не ўсё роўна, колькі разоў на дзень чалавек есць—два ці чатыры. Двухразовае харчаванне—недапушчальнае. Асабліва для тых, хто заняты на фізічнай рабоце. Лепш харчавацца тры-чатыры разы і без доўгіх інтэрвалаў. Снеданне павінна быць сытнае, прыкладна 30 працэнтаў дзённага рацыёну, абед—50—60 працэнтаў. Вячэраць трэба за 3—4 гадзіны перад сном. Сон з поўным страўнікам заўсёды неспакойны і выклікае ў чалавека непрыемнае пачуццё цяжару.

Разнастайна харчавацца—гэта майстэрства. Калі вы гадуеце ежу дома, то можна загадзя скласці меню на ўвесь тыдзень. Добра будзе, калі адзін дзень у вас будзе толькі малочны.

Ёсць яшчэ адзін цудоўны сродак, які памагае захаваць сэрца. Гэта—фізічная культура. І ў маладым і ў пажылым узросце можна займацца гімнастыкай, лыжамі, бадмінтонам. Летам, апрача гігіенічнай гімнастыкі, неацэнную карысць сэрцу прыносяць плаванне, веславанне.

Бывае, сэрца пачынае

здаваць і ў выніку нейкіх нервовых сутрасенняў. Напрыклад, даказана, што гіпертанічная хвароба, інфаркт міякарда і атэрасклероз—гэтыя вельмі частыя хваробы—нярэдка ўзнікаюць ад нервовага перанапружання. Вас пакрыўдзілі, незаслужана зняважылі, а ў канчатковым выніку нанеслі ўдар сэрцу.

Вельмі важна пазбягаць непатрэбных канфліктаў не

толькі на рабоце, але і дома, на дварэ, дзе мы цяпер праводзім нямала вольнага часу. Смех, веселасць, гульні, падарожжы, прагулкі з сябрамі на ўлонне прыроды... І гэтаксама загартоўвае сэрца, робіць яго даўгавечным. Нездарма кажуць: сэрца не камень.

В. МАЦВЕЕВА,
урач-тэрапеўт.

ЧАЙНВОРД

1. Слаўная дачка беларускага народа, партызанка-падпольшчыца, Герой Савецкага Саюза. 2. Прыток Прыпяці. 3. Беларуская паэтка. 4. Наштоўнае паліва, па здабычы якога Беларусь займае трэцяе месца ў СССР. 5. Абаронца Брэсцкай крэпасці-героя, палкавы камісар. 6. Самае вялікае возера ў БССР. 7. Беларускі пісьменнік. 8. Герой апавесці Я. Коласа. 9. Мастацкі кіраўнік і арганізатар беларускай капэлы. 10. Назва падпольнай камсамольскай арганізацыі, якая дзейнічала ў Мінску пад кіраўніцтвам Кедышкі. 11. Таленавіты арганізатар сельскагаспадарчай вытворчасці, Герой Савецкага Саюза і Герой Сацыялістычнай Працы. 12. Вышэйшая навуковая ўстанова. 13. Вучэнне, якое выпрацоўвае агульныя навуковыя прынцыпы. 14. Беларускі танец-полька. 15. Беларускі скульптар. 16. Горад на Дняпры, цэнтр здабычы нафты. 17. Адзін з арганізатараў Мінскага падполля, рэдактар падпольнай газеты «Звязда», Герой Савецкага Саюза. 18. Народны паэт Беларусі. 19. Малады беларускі горад шахцэраў. 20. Беларускі драматург. 21. Народная артыстка СССР. 22. Герой рамана І. Шамякіна «Сэрца на далоні». 23. Прыток Нёмана. 24. Твор Я. Маўра. 25. Беларускі спартсмен, залаты прызёр XVIII Алімпіяды. 26. Марка беларускага аўтамабіля. 27. Кіраўнік Обальскай падпольнай камсамольскай арганізацыі. 28. Злакавая расліна. 29. Сімвал рэспублікі або дзяржавы. 30. Лётчык-беларус, Герой Савецкага Саюза, які знішчыў у адным паветраным баі 9 фашысцкіх самалётаў. 31. Народны мастак БССР. 32. Рэчка на Палессі. 33. Сельскагаспадарчая прафесія. 34. Партызанка атрада «Дзіма», што дзейнічаў у Мінскай вобласці, Герой Савецкага Саюза. 35. Воін-беларус, які паўтарыў подзвіг Аляксандра Матросова, Герой Савецкага Саюза.

Склалі Тамара і Рыгор ЯКУШЫ

АДКАЗЫ НА ВІКТАРЫНУ ДЛЯ ЖАНЧЫН,
якую склаў П. АГЕШЫН,
змешчаную ў № 11 «Работніцы і сялянкі».

1. Ганна Пуставойтава родам з Жытоміршчыны. 2. Дачка матроса Даша Севастопальская з Карабельнай Слабодкі. 3. Анна Сямёнаўна Галубкіна, у 1905 годзе. 4. Юлія Усеваладаўна Лермантава. 5. Генеральны сакратар Усеафрыканскай канферэнцыі жанчын Жанна Мартэн Сісэ на Сусветным кангрэсе жанчын у Маскве ў 1963 годзе. 6. Валянціна Грызадубава, Паліна Асіпенка і Марына Раскова. 7. Горад Мама Іркуцкай вобласці. 8. Герой Савецкага Саюза Марына Чачнёва.

С ЧЕГО НАЧИНАЕТСЯ РОДИНА?

Песня из кинофильма „Щит и меч“

С чего начинается Родина!
С картинки в твоём букваре.
С хороших и верных
товарищей,
Живущих в соседнем дворе.

А может она начинается
С той песни, что пела нам мать,
С того, что в любых испытаниях
У нас никому не отнять.

С чего начинается Родина!
С заветной скамьи у ворот,
С той самой березки, что во
поле,
Под ветром склоняясь, растёт.

А может, она начинается
С весенней запевки скворца,
И с этой дороги проселочной,
Которой не видно конца.

С чего начинается Родина!
С окошек, горящих вдали,
Со старой отцовской
буденовки,
Что где-то в шкафу мы нашли.

А может, она начинается
Со стука вагонных колёс
И с клятвы, которую в юности
Ты ей в своём сердце принёс,

С чего начинается Родина!

Слова М. МАТУСОВСКОГО

Музыка В. БАСНЕРА

Задумчиво

С чего начинается Родина? С кар-
тин-ки в твоём бук-ва-ре, с хо-ро-ших и верных то-ва-рищей, жи-
ву-щих в со-сед-нем дво-ре. А мо-жет, о-на на-чи-на-ет-ся с той
пес-ни, что пе-ла нам мать, сто-го, что в лю-бых ис-пыта-ни-ях у
нас ни-ко-му не от-нять. С че-го на-чи-на-ет-ся Ро-ди-на? С за-
вет-ной скамьи у во-рот, с той са-мой бе-рез-ки, что во по-ле, под
ветром скло-ня-ясь, рас-тёт. А мо-жет, о-на на-чи-на-ет-ся с ве-
сен-ней за-пес-ки сквор-ца и с э-той до-ро-ги про-се-лочной, ко-
то-рой не ви-дно кон-ца. С че-го на-чи-на-ет-ся
Ро-ди-на? Со-ко-шек, го-ря-щих в да-ли, со ста-рой от-цовской бу-
де-новки, что где-то в шка-фу мы на-шли. А мо-жет, о-на на-чи-
на-ет-ся со сту-ка ва-гон-ных ко-лёс и с клят-вы, ко-то-ру-ю
в ю-но-сти ты ей в сво-ём се-рд-це при-нёс. С че-го на-чи-на-ет-ся Ро-ди-на?

Галоўны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія:
М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ,
М. С. КОНАНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕ-
ВІЧ, Р. С. ПЕНАВА, В. А. ЧАРНЯўСКАЯ.

Мастацкае афармленне Ю. Пучынскага.
Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар В. І. Асіпенка.

АТ 11704. Журнал «Работница и крестьянка»
на беларусском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.

Здадзена ў набор 29/XI-68 г. Падпісана да друку 26/XII-68 г.
Друк. арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3.
Папера 60×90%. Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77.

Тэлефоны: галоўнага рэдактара — 6-17-51, адказн. сакратара,
аддзела прамысловасці — 6-38-14, аддзелаў сельскай гаспадаркі
і культуры — 6-38-24.

Друкарня выдавецтва «Звязда». Мінск. Цана 15 кап.
Дадатак — выкрайка. Тыраж 284525 экз. Зак. 1300.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ
БІБЛІЯТЭКА
БЕЛАРУСЬ

Цена 15 кап.

74995

